

آموزش

*** مقصود فراستخواه^{*}، نسرین نورشاهی^{**}، حسین سمیعی^{***}

فرصت و مزیتی نسبی است. افزایش شاخص ثبتنام ناخالص کلیه مقاطع تحصیلی به سمت وضع مطلوب «۱» (حداقل مورد انتظار آن برای سال ۱۳۹۴ بالای ۰/۹ است) از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های نظریه‌پایه توسعه ملی در آمایش سرزمینی است (فراستخواه و دیگران، ۱۳۸۲).

۱. رویکرد نظری: آموزش و توسعه

مفهوم سرمایه انسانی، به تعبیر بومن^۱، انقلابی در تفکر بشری ایجاد کرد (وودهال، ۱۳۸۰). «آموزش»، در واقع، سرمایه‌گذاری بر انسان است و سبب ارتقا و بهبود ظرفیت تولیدی افراد می‌شود. توجه به سرمایه انسانی، به یک معنا، حتی در دوران آدام اسمیت نیز قابل ردیابی است. وی در کتاب *ثروت ملل*، فرد تحصیل کرده را با سرمایه‌ای ذی قیمت قابل مقایسه دانسته است (راجرز و راچلین، ۱۳۷۰). بنا بر یافته‌های محققان، افزایش سطح آموزش موجب افزایش تولید ناخالص ملی شده است. براساس مطالعه دنیسون^۲ (۱۹۸۲)، توسعه اقتصادی کشورها همبستگی بالایی با پیشرفت آموزشی و تحصیلی داشته است (به نقل از راجرز و راچلین، ۱۳۷۰). مطالعات در ایران نشان دهنده رابطه میان رشد هزینه‌های آموزش رسمی و رشد اقتصادی است (تاری و ارضرومچیلر، ۱۳۸۱). سرمایه‌گذاری آموزشی بر مبنای رویکرد سرمایه انسانی دارای نرخ بازدهی بلندمدت و بالاست (عمادزاده، ۱۳۷۲).

فریدمن^۳ این مفهوم را توسعه داد و آموزش را عامل افزایش

مقدمه

در جهان امروز، زندگی بیش از گذشته، و در ابعاد وسیع‌تر و با عمق بیشتر، مبتنی بر دانش است و موج تازه‌ای از «اقتصاد دانش» ظهر پیدا کرده است. توسعه علمی شرط بقای جامعه و یکی از لوازم آن توسعه آموزشی است. دانایی منشأ قدرت ملی است (تافلر، ۱۳۷۰). وجود انبوه جمعیت جوان آموزش‌پذیر در ایران فرصت و مزیتی ملی است که می‌توان از آن در توسعه آموزشی و علمی کشور و استوار ساختن بنیان‌های قدرت و امنیت ملی بهره گرفت. توسعه آموزشی از پیش‌شرط‌های حضور فعال در رقابت‌های جامعه اطلاعاتی جهانی است. جامعه‌ای خواهد توانست به آینده قدم بگذارد که

یادگیرنده باشد و شهروندان آن از فرصت‌های برابر و تعیین‌یافته برای یاد گرفتن برخوردار باشند، «در تمام مدت زندگی بیاموزنده» و «یاد بگیرند که چگونه بیاموزنده» (Brown, 2002).

دانش نقش مؤثری در ایجاد ارزش افزوده و جایگاهی مرکزی در توسعه درون‌زا و پایدار پیدا کرده است (کاستلن، ۱۳۸۰). «حق دانستن» یکی از برجسته‌ترین مشخصه‌های جامعه یادگیرنده است (Brown, 2002). برای ایران، که در منطقه‌ای به شدت متتحول و در موقعیتی حساس قرار دارد، داشتن نرخ بالایی از جمعیت جوان، با ظرفیت سرشاری از آموزش‌پذیری و کسب دانش و فناوری،

* دکترای برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

** دکترای مدیریت آموزشی، عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

*** کارشناسی ارشد علوم اجتماعی

1. Bowman

2. Denison

3. Friedman

تمایز، محرومیت، محدودیت یا امتیاز به علت نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، مذهب، عقیده سیاسی، تبار ملی یا اجتماعی، وضعیت اقتصادی، یا اصل و نسب که موجب از بین رفتن یا تضعیف تساوی در برخورداری آموزشی می‌شود و بهویژه موارد زیر را دربرمی‌گیرد:

- محرومیت در هر نوع یا هر سطح آموزشی (از ابتدایی تا عالی);
- محدود شدن به آموزش با کیفیت نازل;
- ایجاد نظام‌های آموزشی یا مؤسسات جدگانه برای اشخاص و گروه‌هایی از افراد!.

در همین کنوانسیون، عبارت «دسترسی به آموزش، استاندارد و کیفیت آموزش، و شرایط ارائه آموزش» رسماً به کار رفته و حقی عمومی اعلام شده است و، در ماده ۴، دولت‌های پیوسته به کنوانسیون «معهدهد به ایجاد امکانات دسترسی به آموزش عالی برای همه براساس ظرفیت علمی افراد» دانسته شده‌اند (انجل، ۱۳۸۱). حق عمومی دانستن و یاد گرفتن در سطح عالی ریشه در فلسفه روشنگری دارد (Hayton and Paczuska, 2004). این مفهوم در سال‌های اخیر، به همراه مفهوم «جامعه یادگیرنده»، ابعاد تازه‌تر و پررنگ‌تری به خود گرفته و با عنوان «حق یادگیری» مورد تأکید قرار می‌گیرد (Brown, 2002).

۲. وضعیت آموزش در ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای جهان

۱.۲ آموزش عمومی

جوامع موفق جهان آنهایی نیستند که صرفاً تولید ناخالص داخلی بالایی دارند، بلکه آنهایی هستند که شهروندانشان شاد و سالم و آزادند. از همین منظر، شاخص کامکاری لگاتیوم^۱ براساس ۹ مؤلفه ساخته شده است. سازه لگاتیوم با تحقیق و تجزیه و تحلیل سازندگانی تعریف شده است که از جمله آنها آموزش است. دیگر

۱. در ماده ۲ این کنوانسیون، تأسیس مؤسسات آموزشی جدگانه برای دختر و پسر به شرط حفظ برابری فرصت‌ها و امکانات، تأسیس مؤسسات جدگانه به دلایل مذهبی و زبانی به شرط مطابقت با استانداردها و مشارکت انتخابی در آنها، و تأسیس مؤسسات آموزشی خصوصی به شرط آنکه هدف نه تضمین محرومیت گروه یا گروه‌هایی از آموزش بلکه فقط فراهم نمودن امکانات آموزشی مازاد بر امکانات عمومی باشد و با استانداردها نیز مطابقت داشته باشند، از موارد تبعیض استثنای شده است (انجل، ۱۳۸۱).

2. Legatum prosperity

قابلیت‌های تولیدی و ظرفیت‌های کسب مطلوبیت دانست. فرد آموزش دیده، افزون بر اینکه می‌تواند درآمد بیشتری به دست آورد، مایل و قادر است که آن را عاقلانه‌تر مصرف کند، از اوقات فراغت خود بهتر بهره بگیرد، و از زندگی شخصی خویش لذت‌های کیفی‌تری ببرد. رضایت از زندگی، تفاهم با همنوع، و دیگر مطلوبیت‌ها در مفهوم سرمایه انسانی نهفته است (فریدمن، ۱۳۶۸). آموزش، علاوه بر بازده تولیدی و اقتصادی، دارای منافع مصرفی و غیربازاری نیز بوده است (مک‌ماهون، ۱۳۸۰). مطالعات تجربی نشان داده است که آموزش به پیشبرد بسیاری از فعالیت‌های غیربازاری که با خصوصیات عاطفی و شناختی سروکار دارند کمک می‌کند، از جمله تأمین بهداشت خود و اعضای خانواده، کسب نرخ بازده بیشتر از پس اندازها، افزایش ضریب هوشی کودکان قبل از ورود به مدرسه و پیشرفت آنها در دوران تحصیل، افزایش کیفیت خردیدهای خانواده، و عدم ارتکاب جرم. آموزش، فراتر از منافعی که به آموزش گیرنده می‌رساند، آثار خارجی و سرربزه‌ای نیز در اجتماع و نسبت به نهادهای مختلف داشته است (همان). به طور کلی، براساس مطالعات نظری و پژوهش‌های تجربی، آموزش دارای بازده خصوصی و عمومی، فردی و اجتماعی، غیرمستقیم و مستقیم بوده است (وودهال، ۱۳۸۰).

رونده آموزش همگانی با به میان آمدن حقوق شهروندی و حق دانستن توسعه پیدا کرد و دولت‌های پاسخگو مفاهیمی مانند تعليمات عمومی اجباری و سپس توسعه آموزش‌ها تا سطح عالی و اخیراً مفهوم سرمایه انسانی را در ساختارهای خود جذب و درونی کردند (فراستخواه، ۱۳۸۷).

در حال حاضر، نه تنها آموزش عمومی بلکه حتی یادگیری در سطح عالی نیز یک «حق عمومی» شناخته می‌شود. متن ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ چنین است: «هر شخصی حق دارد که از آموزش و پرورش بهره‌مند شود. آموزش و پرورش، دست کم آموزش ابتدایی و پایه، باید رایگان باشد. آموزش ابتدایی اجباری است. آموزش حرفه‌ای و فنی باید همگانی شود و دستیابی به آموزش عالی باید با تساوی کامل برای همه امکان پذیر باشد تا هر کس بتواند بنا به استعداد خود از آن بهره‌مند شود» (جانسون، ۱۳۷۸).

در ماده یک کنوانسیون مقابله با تبعیض در آموزش مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۶۰، تبعیض در آموزش چنین تعریف شده است: «هر نوع

هشت مؤلفه دیگر شاخص کامکاری لگاتیوم (به ویرژه در حکومت داری، آزادی فردی، نهادهای دموکراتیک، اینمی و امنیت، سرمایه اجتماعی، و بنیان‌های اقتصادی) است، اما حتی در زمینه آموزش هم هستند کشورهایی در اروپای شرقی مانند اوکراین و رومانی، در جنوب غرب آسیا مانند کویت و عربستان، در شمال افریقا مانند تونس و مصر، در آسیای جنوب شرقی مانند مالزی، و در امریکای لاتین مانند بربزریل که جلوتر از ما هستند.

روند های شاخص آموزش برای همه

روندهای نسبی پیشرفت شاخص آموزش، در مقایسه با سایر شاخص‌های توسعه اجتماعی، از یک منظر مرهون فشار تعهدات بین‌المللی مانند اجلاس داکار درخصوص «آموزش برای همه» (EFA)^۳ بوده است. در سال ۱۳۷۹، ستاد پیگیری برنامه «آموزش برای همه» در ایران تشکیل شد. با مرور وضعیت شاخص‌های مربوط به اهداف EFA از ۱۳۷۹ به بعد، روندها و فاصله‌های موجود مشخص می‌شود.

جدول ۱. مقایسه شاخص آموزش ایران با چند کشور (۲۰۰۹)

ردیف	کشور	منطقه	مرتبه نشانحص آموزش	درین ۱۰ کیلو	ویضیت در سطح	جهانی
۱	نروژ	شمال اروپا	۱	مطلوب	ویضیت در سطح	ویضیت در سطح
۲	امریکا	امریکا	۷	مطلوب	جهانی	جهانی
۳	فرانسه	اروپا	۱۵	مطلوب	جهانی	جهانی
۴	کانادا	امریکا	۱۶	مطلوب	جهانی	جهانی
۵	آلمان	اروپا	۱۹	مطلوب	جهانی	جهانی
۶	ژاپن	آسیای شرقی	۲۰	مطلوب	جهانی	جهانی
۷	انگلستان	اروپا	۲۱	مطلوب	جهانی	جهانی
۸	روسیه	آسیای شمالی و اروپای شرقی	۲۸	مطلوب	جهانی	جهانی
۹	اوکراین	اروپای شرقی	۳۲	متوسط	جهانی	جهانی
۱۰	کویت	جنوب غرب آسیا	۳۳	متوسط	جهانی	جهانی
۱۱	رومانی	اروپای شرقی	۴۱	متوسط	جهانی	جهانی
۱۲	تونس	شمال افریقا	۵۰	متوسط	جهانی	جهانی
۱۳	مالزی	آسیای جنوب شرقی	۵۲	متوسط	جهانی	جهانی

سازندگان از بینیان‌های اقتصادی، کارآفرینی و نوآوری،
نهادهای دموکراتیک، سلامت، ایمنی و امنیت، حکومت‌داری،
آزادی فردی، و سرمایه اجتماعی. رتبه کشورها در تمامی
شاخص‌های موقعيت براساس اهمیت برابر و میانگین نمرات در
۹ مؤلفه محاسبه شده است.^۱

شاخص آموزش، بازدهی آموزشی هر کشور را با اندازه‌گیری سال‌های تحصیلی که شهروندان آن کشور به اتمام رسانده‌اند، همراه با عوامل دیگری به شرح زیر که به تقویت کیفیت آموزش افراد کمک می‌کند، ارزیابی می‌نماید:

- ثبت نام در آموزش ابتدایی
 - ثبت نام در آموزش راهنمایی
 - میانگین سال های آموزش راهنمایی
 - ثبت نام در آموزش متوسطه
 - میانگین سال های آموزش متوسطه
 - هزینه های آموزشی
 - نسبت دانش آموز به معلم
 - نسبت ثبت نام دختران به پسران.

موفقیت شاخص آموزش زمانی است که نظام آموزشی، که پیشرفت جامعه بشری را بر عهده دارد، کیفیت بالایی داشته باشد. رتبه های برتر مؤلفه آموزش در شاخص های کامکاری لگاتیوم به ترتیب به این کشورها تعلق دارد: ۱. نروژ، ۲. دانمارک، ۳. فنلاند، ۴. سوئد، ۵. یونان، ۶. استرالیا، ۷. امریکا، ۸. اسلوونی، ۹. تایوان، ۱۰. نیوزیلند، ۱۱. بلژیک، ۱۲. اسپانیا، ۱۳. اتریش، ۱۴. هلند، ۱۵. فرانسه، ۱۶. کانادا، ۱۷. ایتالیا، ۱۸. ایرلند، ۱۹. آلمان، ۲۰. ژاپن، ۲۱. انگلستان، ۲۲. سویس، ۲۳. مجارستان، ۲۴. لتونی، ۲۵. اسرائیل. در میان ۱۰۴ کشور، ایران در زمینه خلاقیت و نوآوری با رتبه ۶۹ و آموزش با رتبه ۵۹ جایگاهی متوسط (زرد) دارد. در جدول ۱ وضعیت ۲۹ کشور جهان از جمله ایران بر حسب رتبه آنها در مؤلفه

پذیرین ترتیب، هر چند وضعیت آموزش در ایران بالنسیه بهتر از

(پوشش تحصیلی ظاهرب) از ۶۹ به ۶۱ درصد کاهش داشته است. در دوره متوسطه فنی و حرفه‌ای و کاردانش، این نرخ از ۲۱/۲ به ۲۲/۹ (درصد) همان رسیده است (نمودار ۴).

برخی از شاخص‌ها بهبود داشته‌اند. سه شاخص منفی تراکم دانش‌آموز در کلاس، نسبت دانش‌آموز به معلم، و نرخ تکرار پایه روند کاهشی و سه شاخص مثبت نرخ ماندگاری، گذر تحصیلی، و درصد معلمان واجد شرایط تدریس روند افزایشی داشته‌اند.

- تراکم دانش‌آموز در کلاس در دوره ابتدایی از ۲۵/۱ به ۹/۲۰، در دوره راهنمایی از ۳۹/۵ به ۲۳/۹، و در دوره متوسطه نظری و پیش‌دانشگاهی از ۳۰ به ۲۳/۵ نفر رسیده است (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۷).
- نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره ابتدایی از ۲۵/۲ به ۲۱/۸، در دوره راهنمایی از ۲۷/۵ به ۲۱/۸، و در دوره متوسطه نظری و پیش‌دانشگاهی از ۲۹/۳ به ۲۱/۶ نفر (همان) رسیده است (جدول ۲).

جدول ۲. نسبت دانش‌آموز به معلم در مقاطع مختلف

نسبت دانش‌آموز به معلم			تراکم		
دوره	دوره	دوره	دوره	دوره	دوره
۱۳۸۵	۱۳۷۹	ابتدایی	۱۳۸۵	۱۳۷۹	ابتدایی
۲۱/۸	۲۵/۲	راهنمایی	۲۰/۹	۲۵/۱	راهنمایی
۲۱/۸	۲۷/۵	متوسطه	۲۳/۹	۲۹/۵	متوسطه
۲۱/۶	۲۹/۳		۲۳/۵	۳۰	

منبع: وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۷

۵۵	شمال افریقا	مصر	۱۴
۵۶	جنوب غرب آسیا	عربستان	۱۵
۵۸	امریکای لاتین	برزیل	۱۶
۵۹	آسیای جنوب شرقی	ایران	۱۷
۶۲	امریکای لاتین	کلمبیا	۱۸
۶۴	جنوب شرق آسیا	چین	۱۹
۶۸	آسیای میانه	ترکیه	۲۰
۶۹	افریقا	افریقای جنوبی	۲۱
۷۵	آسیای جنوب شرقی	اندونزی	۲۲
۸۱	جنوب شرق آسیا	ویتنام	۲۳
۸۲	امریکای مرکزی	نیکاراگوئه	۲۴
۸۸	جنوب شرق آسیا	یمن	۲۵
۹۰	افریقای جنوبی	زیمباوه	۲۶
۹۱	جنوب آسیا	نپال	۲۷
۱۰۱	همسايۀ شرقی	پاکستان	۲۸
۱۰۴	جنوب غرب افریقا	موزامبیک	۲۹

* رتبه ۱-۳۰ مطلوب، ۳۱-۷۵ متوسط، ۷۶-۱۰۴ نامطلوب

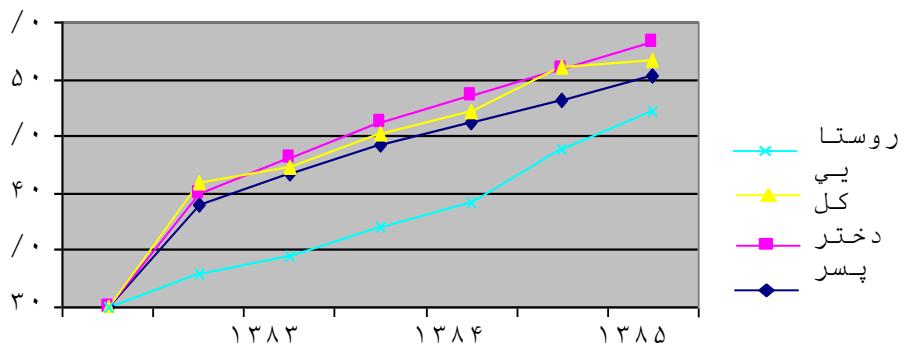
منبع: http://prosperity.com/default.aspx.2009

- در دوره پیش از دبستان، درصد دانش‌آموزان پایه اولی که دوره یک‌ساله آمادگی را گذرانده‌اند رسیده معادل ۲۵/۱ درصد (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۷) داشته است (نمودار ۱).

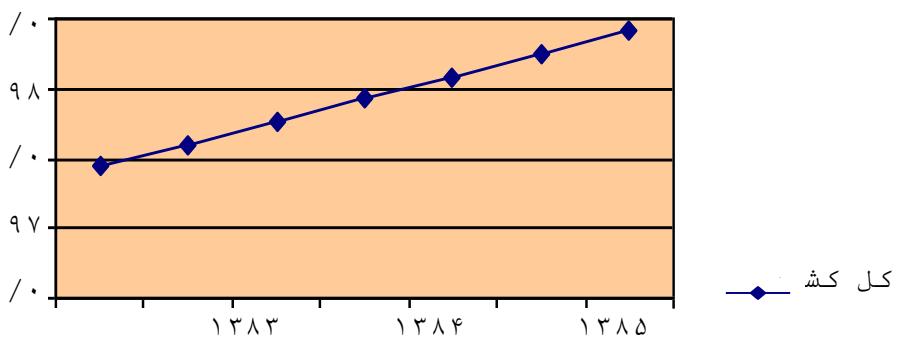
- در دوره ابتدایی، نرخ پوشش واقعی (۱۰-۶ سال) از ۹۵/۹ به ۹۷/۸ درصد (همان) رسیده است (نمودار ۲).

- در دوره راهنمایی تحصیلی، نرخ پوشش واقعی (۱۱-۱۳ سال) از ۷۸/۴ به ۸۴/۹ درصد (همان) رسیده است (نمودار ۳).

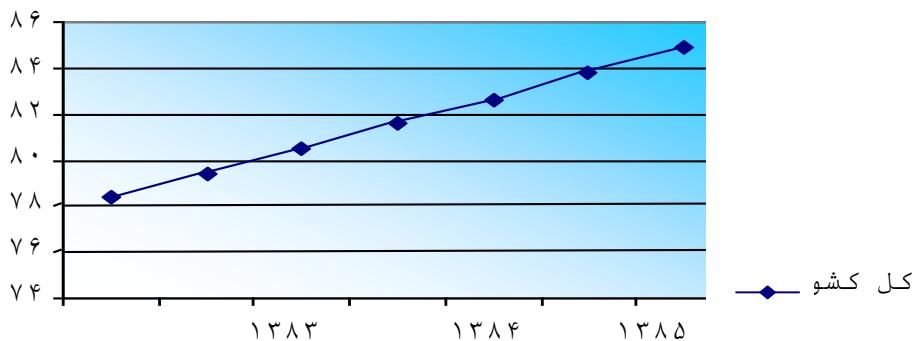
- در دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی، نرخ ثبت‌نام ناچالص

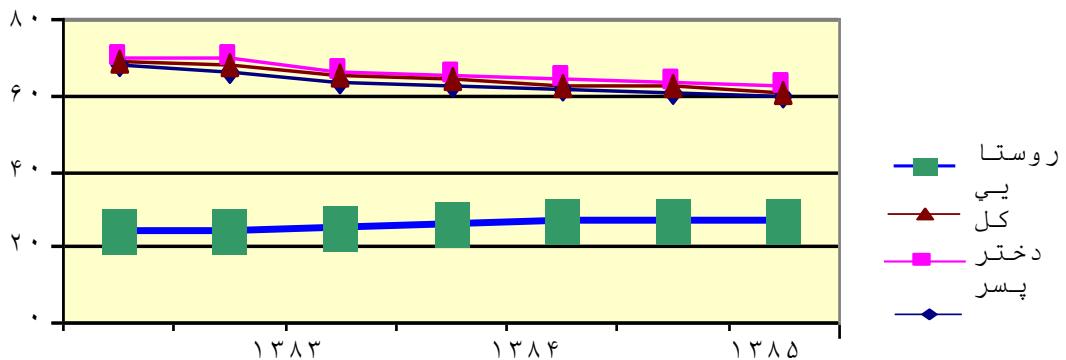
نمودار ۱. درصد دانشآموزان پایه اول ابتدایی با سابقه پیش از دبستان (۱۳۷۹-۱۳۸۵)

نمودار ۲. نرخ ثبتنام خالص دوره ابتدایی (۱۳۷۹-۱۳۸۵)

نمودار ۳. نرخ ثبتنام خالص دوره راهنمایی (۱۳۷۹-۱۳۸۵)

نمودار ۴. نرخ ثبتنام ناخالص دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی (۱۳۷۹-۱۳۸۵)

پایه برای کودکان و نوجوانان و بزرگسالان و ارتقای مهارت‌های زندگی، آموزش را توسعه و تعمیم دهنده در برنامه‌ریزی برای تحقق این اهداف، به وضوح بر بهبود کیفیت آموزش^۱ تأکید شده است. کشور ما نیز خود را ملتزم به این تعهدات اعلام کرده است و اجرای آنها مستلزم تلاش همه نهادهای مسئول است. این در حالی است که هنوز با شاخص تعیین شده برای آموزش بزرگسالان (رشد سالانه ۱/۵ درصد) و نیز شاخص‌های کیفی دیگر مانند روند بین‌المللی تحصیلات ریاضیات و علوم (TIMSS)^۲ و پیشرفت بین‌المللی آموزش سواد خواندن (PIRLS)^۳ فاصله داریم. از سوی دیگر، در گزارش پایش جهانی (GMR)^۴ سال ۲۰۰۹، شاخص توسعه آموزش برای همه (EDI)^۵ در ایران نامشخص گزارش شده است (Unesco, 2007).

۲.۲ آموزش عالی

آموزش عالی در ایران به صورت دولتی (شامل وزارت‌خانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، آموزش و پژوهش، و سایر وزارت‌خانه‌ها و دستگاه‌های دولتی و نهادهای عمومی، در قالب دوره‌های روزانه و شبانه)، غیردولتی (شامل دانشگاه آزاد اسلامی و غیرانتفاعی‌ها)، حضوری یا نیمه‌حضوری، غیرحضوری و فراگیر (عمدتاً در دانشگاه دولتی پیام نور)، مجازی (الکترونیکی) و علمی- کاربردی ارائه می‌شود و تمامی دوره‌های مابعد آموزش متوسطه (از کارданی تا دکتری تخصصی) را دربرمی‌گیرد. در سال ۱۳۸۷، در مجموع ۵۰۷ دانشگاه، دانشکده، آموزشکده، مجتمع آموزش عالی، مؤسسه آموزش عالی، مرکز آموزش عالی، پژوهشگاه، پژوهشکده و مرکز پژوهشی، اعم از دولتی و غیردولتی، در کشور فعال بوده‌اند که تعداد ۳۰۲ دانشگاه و مرکز آموزش عالی (درصد ۴۰/۴) به بخش دولتی و تعداد ۲۰۵ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی (۵۹/۶) به بخش غیردولتی آموزش عالی اختصاص داشته است. ازین کل دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی

- نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی به تفکیک پایه‌های تحصیلی از ۷ درصد (پایه اول)، ۴/۵ درصد (پایه دوم)، ۲/۷ درصد (پایه سوم)، ۲/۹۹ درصد (پایه چهارم)، ۱/۴۶ درصد (پایه پنجم) به ترتیب به ۴، ۲/۳، ۱/۵۶، ۱/۱۶ و ۰/۹۲ درصد رسیده است (همان).

- نرخ برابری جنسیتی در نرخ سوادآموزی گروه سنی ۱۵-۲۴ سال از ۰/۹۶ به ۰/۹۹ و در جمعیت ۱۵ ساله و بالاتر از ۰/۸۵ به ۰/۸۹، در نرخ ثبت‌نام ناخالص در دوره پیش از دبستان از ۱/۰۶ به ۱/۱۲، در دوره ابتدایی از ۰/۹۵ به ۰/۹۸، در دوره راهنمایی از ۰/۸۷ به ۰/۹۲، در دوره متوسطه نظری و پیش‌دانشگاهی از ۱/۰۳ به ۱/۰۵ رسیده است. برابری جنسیتی در نرخ ماندگاری ۰/۹۹ ثابت است. در نرخ گذر از ابتدایی به راهنمایی از ۰/۹۷ به ۰/۹۹ رسیده و در گذر از راهنمایی به متوسطه در ۱/۰۱ ثابت (همان) بوده است (جدول ۳).

جدول ۳. نرخ برابری جنسیتی

گروه‌ها	۱۳۷۹	۱۳۸۵
ثبت‌نام ناخالص پیش‌دبستانی	۱/۰۶	۱/۱۲
پوشش ظاهری دوره ابتدایی	۰/۹۵	۰/۹۸
پوشش ظاهری دوره راهنمایی	۰/۸۷	۰/۹۲
پوشش ظاهری متوسطه نظری و پیش‌دانشگاهی	۱/۰۳	۱/۰۵
سوادآموزی (۱۵-۲۴ سال)	۰/۹۶	۰/۹۹
جمعیت ۱۵ ساله و بالاتر	۰/۸۵	۰/۸۹
نرخ ماندگاری	۰/۹۹	۰/۹۹
نرخ گذر از ابتدایی به راهنمایی	۰/۹۷	۰/۹۷
نرخ گذر از راهنمایی به متوسطه	۱/۰۱	۱/۰۱

منبع: وزارت آموزش و پژوهش، ۱۳۸۷

اما برخی کاستی‌ها همچنان باقی است. یونسکو پس از برگزاری کنفرانس جهانی ۱۹۹۰ تایلند با تأکید بر آموزش برای همه، در گردهمایی‌های بعدی، شش هدف اصلی را برای پیگیری برنامه «آموزش برای همه» تعیین کرده است. براساس آن، همه اعضای یونسکو متعهد شده‌اند تا با حمایت دولتها، مشارکت نهادهای غیردولتی، اجتماعات محلی و خانواده‌ها، بدون تبعیض‌های جنسیتی و قومیتی و مذهبی، با تأکید بر آموزش‌های

1. Improving Educational Quality

2. Trends in International Mathematics and Science Study

3. Progress in International Reading Literacy Study

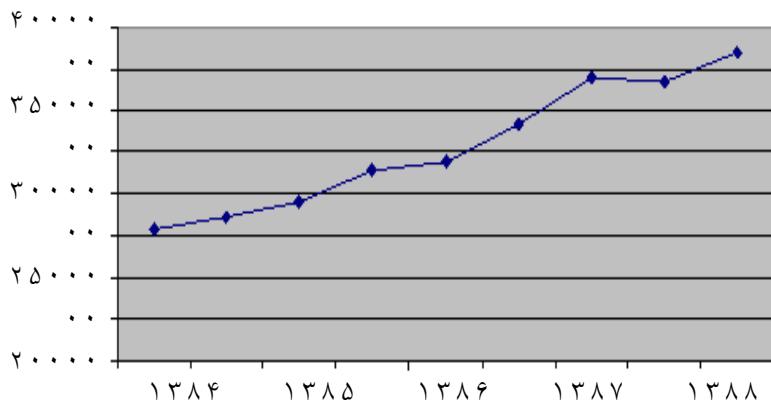
4. Global Monitoring Report

5. EFA Development Index (EDI)

تحت پوشش داشته است (مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸).

در سال‌های اخیر، آموزش عالی در ایران رشد کمی شتاب‌آلودی داشته است. تعداد کل دانشجویان کشور عملکرد آموزش عالی را از نظر اهداف کمی نشان می‌دهد. در سال ۱۳۸۰ تعداد ۱۳۱ نفر مشغول به تحصیل بوده‌اند. این تعداد، با متوسط نرخ رشد سالانه‌ای معادل ۱۱/۹ درصد، به ۳,۳۴۹,۷۴۱ نفر در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است (نمودار ۵).

دولتی، تعداد ۹۳ دانشگاه و مرکز آموزش عالی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و تعداد ۲۰۹ دانشگاه و مرکز آموزش عالی وابسته به سایر وزارت‌خانه‌ها و دستگاه‌های دولتی و نهادهای عمومی بوده‌اند. علاوه بر این، دانشگاه جامع علمی-کاربردی با ۵۶۶ مرکز و دانشگاه پیام نور با ۹۹۳ مرکز و واحد به فعالیت در سطح آموزش عالی اشتغال داشته‌اند. از بین دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی نیز بزرگ‌ترین سهم متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی بوده است که به تنه‌ای ۴۴۱ مرکز و واحد آموزش عالی را

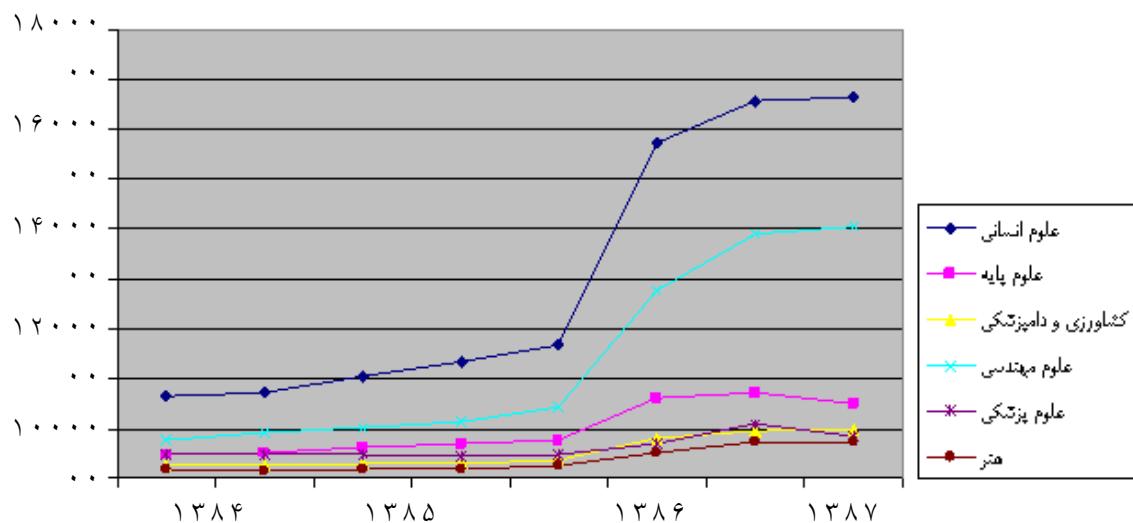
نمودار ۵ . روند افزایش تعداد دانشجویان (۱۳۸۰-۱۳۸۸)

در جدول ۴، تعداد دانشجویان بر حسب گروه‌های عمدۀ تحصیلی در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۷ و در نمودار ۶، سیر رشد کمی آن نشان داده است.

جدول ۴. تعداد دانشجویان بر حسب گروه تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

گروه تحصیلی	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰
علوم انسانی	۱۵۲۶۱۷۴	۱۵۱۵۹۲۷	۱۳۴۹۲۸۵	۵۳۱۱۱۲	۴۶۵۶۹۰	۴۱۰۷۹۲	۳۴۶۶۴۰	۳۷۹۸۰۲
علوم پایه	۳۰۳۰۱۴	۳۴۱۱۳۷	۳۱۹۹۱۷	۱۵۴۴۷۰	۱۳۶۹۲۳	۱۲۱۵۰۹	۱۰۰۵۰۵	۹۷۱۰۰
کشاورزی و دامپزشکی	۱۹۹۷۰۱	۱۸۸۹۱۵	۱۶۰۹۹۹	۷۵۱۲۸	۶۲۰۷۰	۵۸۱۳۴۵	۵۳۷۴۵	۴۸۷۳۶
علوم مهندسی	۱۰۰۷۱۸۵	۹۸۲۴۵۵	۷۵۴۱۹۰	۲۸۳۲۸۸	۲۲۷۶۹۹	۲۰۴۲۹۱	۱۸۳۲۲۴	۱۵۴۸۲۲
علوم پزشکی	۱۶۹۴۰۷	۲۱۹۰۵۰	۱۴۰۶۳۰	۹۴۸۵۳	۹۱۳۱۲	۹۱۷۹۴	۹۳۰۳۲	۹۳۸۴۷
هنر	۱۴۴۲۱۰	۱۴۴۳۶۸	۱۰۳۵۰۷	۵۲۱۹۹	۳۵۲۸۶	۳۷۱۸۲	۲۲۴۲۱	۳۵۵۶۳
جمع	۳۳۴۹۷۴۱	۳۳۹۱۸۵۲	۲۸۲۸۵۲۸	۱۱۹۱۰۴۸	۱۰۱۸۹۸۰	۹۲۳۹۱۳	۸۰۹۵۶۷	۷۸۹۸۷۰

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۰-۱۳۸۷

نمودار ۶. تعداد دانشجویان بر حسب گروه تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

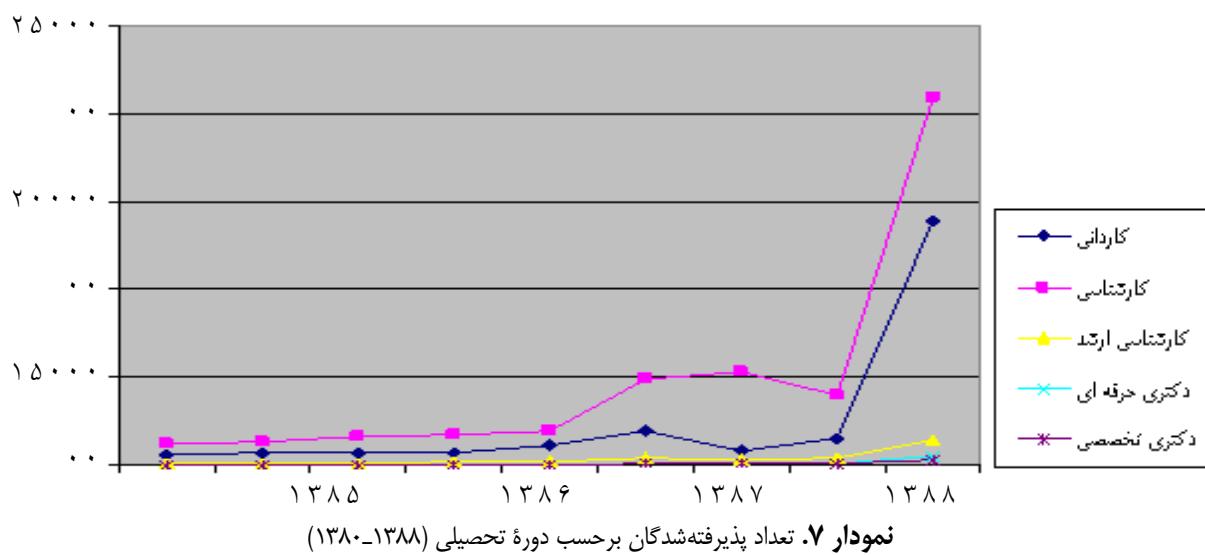
همین روند کم و بیش در شاخص‌های پذیرش و دانش‌آموختگی نیز وجود داشته است (جدول ۸-۵ و نمودارهای ۷-۱۰).

جدول ۵. تعداد پذیرفته شدگان بر حسب دوره تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

دوره تحصیلی	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
کاردانی	۶۳۶۴۸	۶۸۳۲۳	۷۱۵۶۷	۷۲۵۸۹	۱۱۲۳۵۱	۱۹۸۸۱۳	۸۵۷۶۷	۱۴۸۴۵۹
کارشناسی	۱۲۴۴۴۸	۱۳۴۸۹۱	۱۶۸۲۶۳	۱۶۸۶۹۶	۱۹۸۰۰۸	۴۹۲۷۹۱	۵۲۷۱۷۲	۲۹۴۲۹۰
کارشناسی ارشد	۱۰۹۴۳	۱۱۸۶۰	۱۵۱۹۵	۱۸۳۱۰	۲۱۹۹۹	۳۹۳۵۸	۳۱۸۸۸	۴۲۵۶۲
دکتری حرفه‌ای	۳۵۰۸	۳۴۶۰	۳۴۳۶	۳۵۲۴	۴۳۴۶	۵۴۱۵	۵۲۶۳	۷۴۱۷
دکتری تخصصی	۲۴۷۹	۲۵۰۲	۲۹۴۰	۳۳۴۱	۳۸۲۲	۵۶۵۸	۵۷۰۷	۶۰۶۲
جمع	۲۰۵۰۲۶	۲۲۱۰۳۶	۲۶۱۴۰۱	۲۶۶۴۷۰	۳۴۰۵۲۶	۷۴۲۰۳۵	۶۵۵۷۹۷	۵۹۸۷۹۰

* بجز پذیرفته شدگان دانشگاه آزاد اسلامی

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸، ۱۳۸۰-۱۳۸۷

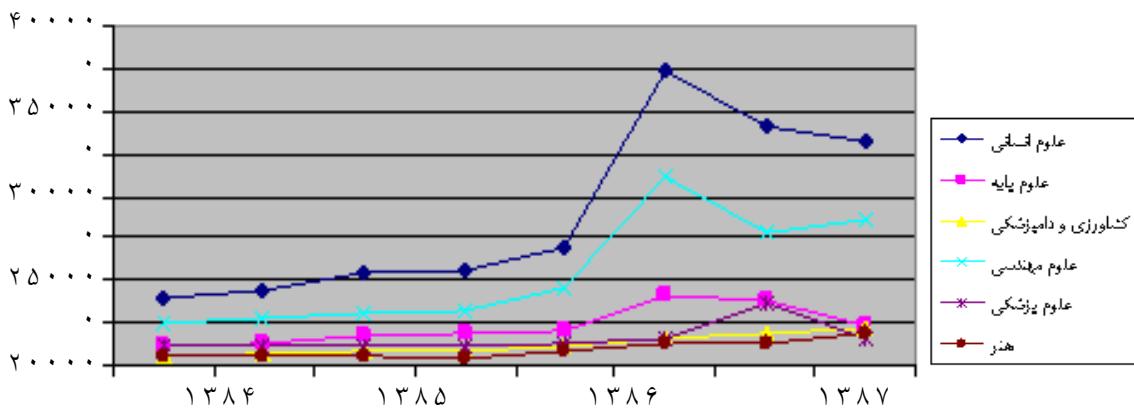
نمودار ۷. تعداد پذیرفته شدگان بر حسب دوره تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۸)

جدول ۶. تعداد پذیرفته شدگان بر حسب گروه تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

گروه تحصیلی	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	*۱۳۸۷
علوم انسانی	۸۱۲۲۵	۸۸۴۸۱	۱۰۹۶۱۳	۱۱۱۳۸۴	۱۳۸۹۲۰	۳۴۷۷۱۵	۲۸۲۸۳۳	۲۶۴۸۰۱
علوم پایه	۲۴۶۳۹	۲۷۷۹۸	۳۶۲۲۶	۳۷۲۲۴	۴۱۳۰۸	۸۲۱۱۹	۷۶۷۵۵	۴۶۰۱۷
کشاورزی و دامپردازی	۱۳۲۸۰	۱۴۴۹۹	۱۷۶۷۴	۱۸۱۳۴	۲۲۸۵۰	۳۲۲۶۶	۳۸۲۹۷	۴۵۶۶۲
علوم مهندسی	۴۹۰۹۰	۵۶۲۳۸	۶۲۷۲۱	۶۶۳۳۲	۹۱۹۶۷	۲۲۱۰۴۴	۱۵۷۴۰۲	۱۷۰۹۶۶
علوم پزشکی	۲۴۸۹۴	۲۴۹۸	۲۳۳۲۹	۲۳۳۵۳	۲۷۸۳۸	۳۲۴۴۳۸	۷۴۳۷۷	۳۴۰۶۹
هنر	۱۱۸۹۸	۱۰۴۲۲	۱۱۸۳۸	۱۰۰۴۳	۱۶۶۴۷	۲۶۴۵۳	۲۶۰۹۴	۳۷۲۲۵
جمع	۲۰۵۰۲۶	۲۲۱۰۳۶	۲۶۱۴۰۱	۲۶۶۴۷۰	۳۴۰۵۲۸	۷۴۲۰۳۵	۶۵۵۷۹۷	۵۹۸۷۹۰

* بجز پذیرفته شدگان دانشگاه آزاد اسلامی

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸، ۱۳۸۰-۱۳۸۷

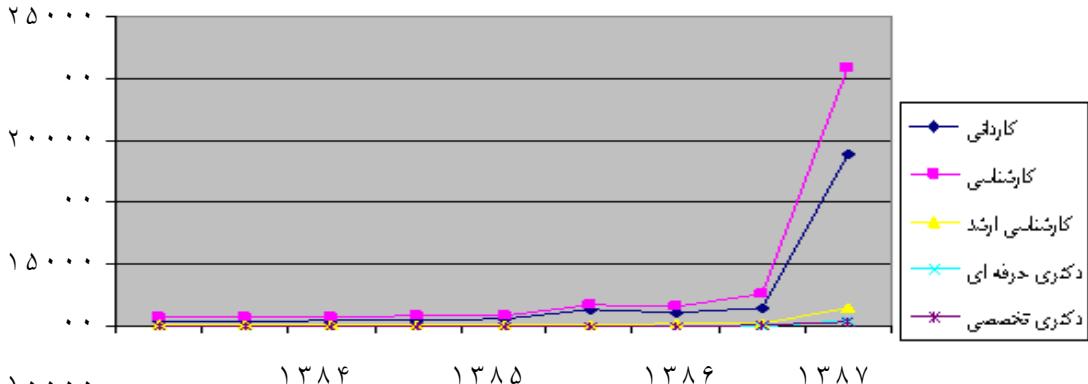

نمودار ۸. تعداد پذیرفته شدگان بر حسب گروه تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

جدول ۷. تعداد دانشآموختگان بر حسب دوره تحصیلی (۱۳۷۹-۱۳۸۶)

دوره تحصیلی	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
کاردانی	۳۸۳۱۴	۳۹۲۷۷	۴۵۲۱۲	۴۷۷۷۹	۶۷۱۸۷	۱۴۲۴۵۹	۱۱۷۶۸۰	۱۵۶۱۷
کارشناسی	۷۸۲۵۱	۷۴۵۶۰	۷۷۴۶۴	۸۳۴۶۵	۹۳۲۵۷	۱۷۳۶۸۹	۱۵۸۸۱۳	۲۶۵۷۱۴
کارشناسی ارشد	۷۶۴۷	۷۰۶۶	۸۷۱۹	۸۷۳۹	۱۱۱۱۲	۱۶۵۴۲	۲۰۴۴۳	۲۴۴۷۵
دکتری حرفه‌ای	۴۴۷۸	۴۳۴۷	۴۶۶۹	۴۶۴۹	۴۸۴۴	۴۸۴۵	۱۳۳۴	۴۴۸۲
دکتری تخصصی	۱۷۲۱	۱۸۶۷	۲۲۸۴	۲۲۲۷	۲۳۸۵	۲۷۱۱	۱۶۳۸	۶۷۸۶
جمع	۱۳۰۴۱	۱۲۷۱۱۷	۱۲۷۳۴۸	۱۴۶۸۰۹	۱۷۸۷۸۵	۲۹۹۹۲۶	۱۳۸۵	۱۳۸۶

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸، ۱۳۸۰-۱۳۸۷

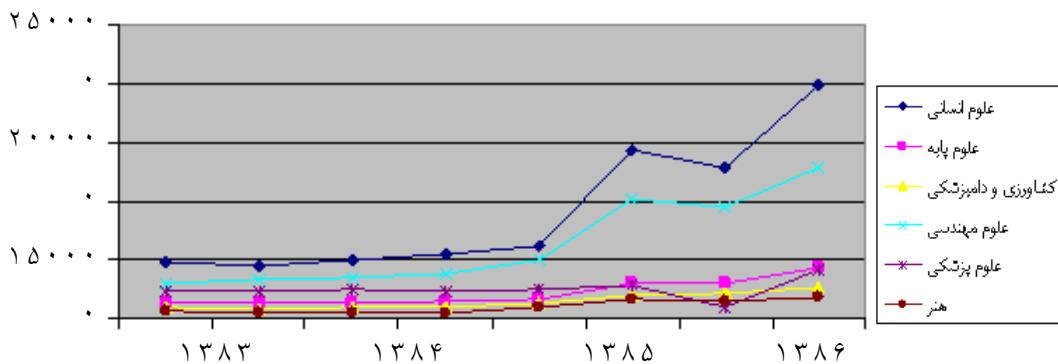

نمودار ۹. تعداد دانشآموختگان بر حسب دوره تحصیلی (۱۳۷۹-۱۳۸۷)

جدول ۸. تعداد دانشآموختگان بر حسب گروه تحصیلی (۱۳۷۹-۱۳۸۶)

گروه تحصیلی	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹
علوم انسانی	۱۹۸۸۲۷	۱۲۸۵۴۵	۱۴۳۳۹۵	۶۲۰۰۸	۵۴۴۹۰	۴۹۷۳۸	۴۴۶۲۷	۴۷۷۱۸
علوم پایه	۴۲۵۳۴	۲۹۳۵۸	۳۰۴۵۵	۱۷۱۴۳	۱۴۶۴۴	۱۳۸۰۸	۱۳۴۴۰	۱۴۱۰۳
کشاورزی و دامپردازی	۲۷۳۳۸	۲۱۱۵۰	۲۰۱۴۹	۱۳۵۶۴	۱۰۰۹۸	۹۹۲۸	۸۹۰۸	۹۵۱۲
علوم مهندسی	۱۲۷۶۵۱	۹۴۵۰۳	۱۰۰۸۳۶	۵۰۳۷۶	۳۸۷۰۰	۳۴۹۵۲	۲۲۹۸۷	۲۹۴۹۳
علوم پزشکی	۴۲۲۱۱	۱۰۷۰۵	۲۸۷۲۴	۲۵۷۶۸	۲۳۷۲۵	۲۴۴۶۵	۲۳۰۰۳	۲۳۴۳۶
هنر	۱۹۰۱۳	۱۵۶۶۵	۱۶۶۸۷	۹۹۲۶	۵۲۱۲	۵۵۵۷	۴۳۵۱	۶۰۹۹
جمع	۴۵۷۵۷۴	۲۹۹۹۲۶	۳۴۰۲۴۶	۱۷۸۷۸۵	۱۴۶۸۵۹	۱۳۸۳۴۸	۱۲۷۱۱۷	۱۳۰۴۱۱

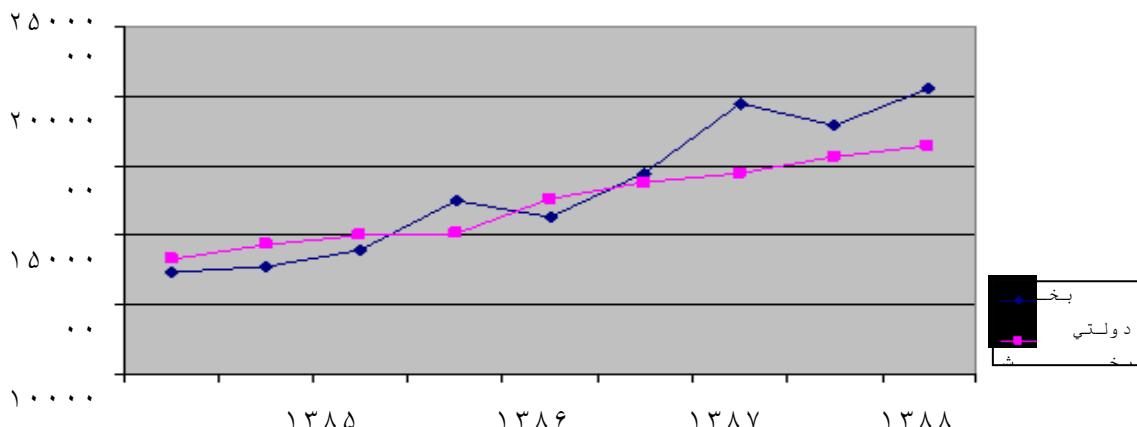
منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۷-۱۳۸۰، ۱۳۸۸

نمودار ۱۰. تعداد دانشآموختگان بر حسب گروه تحصیلی (۱۳۷۹-۱۳۸۶)

ابتدای سال ۱۳۸۰، تعداد ۸۳۳,۱۴۳ نفر دانشجو مشغول تحصیل بودند که در سال ۱۳۸۷ به ۱,۵۶۵,۲۴۲ نفر رسید. بدین ترتیب، نرخ رشد تعداد دانشجو در بخش دولتی بالاتر از بخش غیردولتی بوده است (نمودار ۱۱). تعداد دانشجویان مؤسسات آموزش عالی غیردولتی- غیرانتفاعی نیز در سال ۱۳۸۷ برابر با ۱۷۳,۳۶۸ نفر بوده است. در تمام این سال‌ها، میزان عملکرد پایین‌تر از میزان هدف برنامه چهارم در سال ۱۳۸۸ (یعنی ۴۵۰ هزار دانشجو) بوده است.

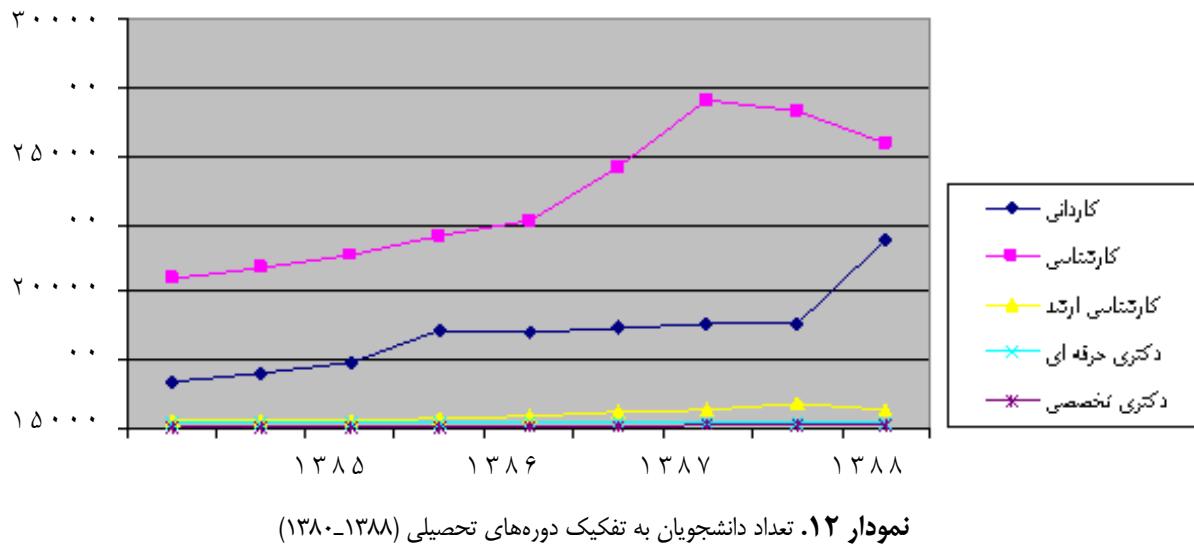
دولت‌گرایی هنوز گربیان آموزش عالی ایران را رها نکرده است. دانشگاه آزاد اسلامی عمده‌ترین بخش نسبتاً غیردولتی بود که پس از انقلاب اسلامی در حاشیه قدرت سیاسی تشکیل شد، اما به سبب رشد کمی گسترده در کشور، تصاحب آن به موضوع منازعه جنحهای سیاسی حکومتی تبدیل شد. در بخش دولتی، در طی سال ۱۳۸۰، ۱۳۸۸، ۷۳۲,۹۸۸ نفر مشغول تحصیل بودند. این تعداد در سال ۱۳۸۷ به ۱,۷۸۴,۴۹۹ نفر رسید. در بخش غیردولتی، در

نمودار ۱۱. تعداد دانشجویان به تفکیک بخش دولتی و غیردولتی (۱۳۸۰-۱۳۸۸)

عالی کشور بیشتر است زیرا دانشآموختگان این دوره تحصیلی می‌توانند حضور مؤثرتری در بازار کار و چرخه تولید داشته باشند. سهم دانشجویان کارданی از کل دانشجویان در سال ۱۳۸۷ به ۲۲/۹ درصد افزایش یافته است و هنوز حتی با هدف برنامه چهارم، یعنی ۳۸ درصد، فاصله زیادی دارد. همچنین هدف برنامه چهارم مبنی بر کاهش سهم دانشجویان دوره کارشناسی از کل دانشجویان (در سال ۱۳۸۸ تا ۵۶ درصد) تحقق نیافته است و در سال ۱۳۸۷ با اندکی کاهش به ۶۹/۳ درصد رسیده است.

لیسانس گرایی از دیگر مشخصه‌های معیوب آموزش عالی ایران بوده است. بعد از انقلاب، بر اثر سیاست‌های نادرست، دوره‌های کاردانی و علمی- کاربردی به لحاظ تعداد دانشجو چهار افت فاحشی شد و فقط در سال‌های اخیر، چنانکه در نمودار ۱۲ ملاحظه می‌شود، بار دیگر شاهد رشد تعداد دانشجو در آنها بوده‌ایم. دوره تحصیلی کاردانی در آموزش عالی عمده‌ای است که در آن آموزش‌های عملی و کاربردی عرضه می‌شود. بنابراین، هرچه سهم دانشجویان کاردانی از کل دانشجویان بیشتر باشد، به تعییری می‌توان نتیجه گرفت که گرایش حرفه‌ای و کاربردی در آموزش

نمودار ۱۲. تعداد دانشجویان به تفکیک دوره‌های تحصیلی (۱۳۸۰-۱۳۸۸)

عقب‌تر از هدف برنامه بوده است. همچنین نتیجه عملکرد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در جذب دانشجویان روزانه رشد متوسط سالانه ۱۱/۹ درصدی بوده و تعداد دانشجویان به ۹۷۷۴۷ نفر در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. اما در دوره‌های شبانه متعلق به این وزارت‌خانه، تعداد دانشجویان با رشد متوسط سالانه ۲/۱ درصدی به ۱۴۵۲۳ نفر در سال ۱۳۸۷ رسیده است و بجز در سال ۱۳۸۶، از هدف برنامه چهارم کمتر بوده است.

از دیگر شاخص‌های تنوع و انعطاف‌پذیری آموزش عالی، وجود دوره‌های آموزش از راه دور و غیرحضوری است. بعد از انقلاب، با انحلال نهادهای تأسیس شده در قبل از انقلاب، برگزاری این دوره‌ها سال‌ها معوق ماند، اما با تأسیس دانشگاه

آموزش عالی ایران از تنوع کافی برای پاسخگویی به تقاضای تمامی قشرها و گروه‌های اجتماعی برخوردار نیست. با وجود تجدیدنظرهای نسبی که از دهه دوم انقلاب برای تنوع بخشی به آموزش عالی صورت گرفت، هنوز با وضع مطلوب فاصله محسوسی داریم. تأسیس دوره‌های شبانه از جمله موارد این تجدیدنظرها برای دسترسی شاغلان و گروه‌های مختلف سنی به آموزش عالی بود. اما در حالی که تعداد دانشجویان روزانه زیر پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، با رشد متوسط سالانه ۸ درصدی، به ۳۴۶,۲۹۸ نفر در سال ۱۳۸۷ رسید و در این مدت همواره جلوتر از هدف برنامه بوده است، عملکرد این وزارت‌خانه در جذب دانشجو برای دوره‌های شبانه (۱۴۶,۵۰۱ نفر در سال ۱۳۸۷) در تمام این سال‌ها

۵۴۰۰۰ دانشجو بوده است. در جدول ۹ مسروچ اطلاعات فوق درج شده است.

یکی از شاخص‌های گزارش اجتماعی آموزش عالی نرخ پوشش تحصیلی است که نسبت تعداد دانشجویان کل کشور را به جمعیت گروه سنی ۱۸ تا ۲۴ سال نشان می‌دهد. این شاخص در کشور ما نسبت به متوسط ۵۰ درصدی متعلق به کشورهای توسعه‌یافته بسیار پایین است و در دهه اول بعد از انقلاب حدود ۱۰ درصد و در دهه دوم کمتر از ۲۰ درصد بود و در دهه سوم، طی روندی افزایشی، به حدود ۳۰ درصد به عنوان هدف برنامه چهارم در پایان سال ۱۳۸۸ رسیده است. شاخص تعداد دانشجو در هر صدهزار نفر جمعیت نیز یکی دیگر از شاخص‌های دسترسی به آموزش عالی است. این شاخص در سال ۱۳۸۴ معادل ۳۴۴۲ نفر بود و در سال ۱۳۸۷ به ۴۶۰۲ نفر افزایش یافته است.

از دیگر شاخص‌های آموزش عالی، نسبت دانشجو به هیئت علمی است. در سال ۱۳۸۴، به ازای هر ۳۰ دانشجو، یک عضو هیئت علمی به تدریس اشتغال داشت. این نسبت طی سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به ترتیب به ۳۲، ۳۵ و ۳۳ رسیده است. شاخص نسبت دانشجویان روزانه به هیئت علمی در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از ۱۴ در سال ۱۳۸۴ به ۱۶ در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. شاخص نسبت دانشجو به هیئت علمی در بخش غیردولتی در طی دوره مورد بررسی به ۲۵ رسیده است.

نسبت استادیار و بالاتر به کل هیئت علمی در سال ۱۳۸۴، در سطح وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معادل ۶۶ درصد بود که طی سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به ترتیب به ۶۷، ۶۷ و ۷۳ درصد رسیده است و با وجود این از هدف برنامه چهارم (یعنی ۹۰ درصد در سال ۱۳۸۸) فاصله دارد (مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸).

دولتی پیام نور از سر گرفته شد. این دانشگاه، به عنوان بزرگ‌ترین ارائه‌دهنده دولتی آموزش عالی نیمه‌حضوری، با رشد بالای پذیرش سالانه، تعداد ۸۷۰,۱۳۱ نفر دانشجو را در سال ۱۳۸۷ زیر پوشش گرفت به طوری که عملکرد سال ۱۳۸۷ آن از هدف برنامه چهارم برای سال ۱۳۸۸، یعنی جذب ۶۰۰ هزار دانشجو فراتر رفت. اما این رشد عمدتاً جنبه کمی داشت و از شاخص‌های کیفی لازم و نیز زیرساخت‌های ضروری برای یادگیری از راه دور با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برخوردار نبود.

ایجاد دوره‌های کوتاه‌مدت معطوف به حرفه، بهویژه در سطح بعد از متوسطه و برای تربیت نیروی انسانی نیمه‌متخصص و میانجی میان نیروی کار ساده و متخصص، از دیگر مشخصات نظام آموزش عالی مناسب با نیازهای توسعه‌ای جامعه محسوب می‌شود. به این منظور در ایران دانشگاه جامع علمی- کاربردی تأسیس شد و با رشد سالانه، عملکردی معادل ۱۳۷,۷۱۹ نفر دانشجو در سال ۱۳۸۷ داشته است. با وجود این، در تمام این سال‌ها، عملکرد این دانشگاه بسیار عقب‌تر از هدف برنامه (۵۰۰ هزار دانشجو در سال ۱۳۸۸) بوده است.

در خصوص تربیت معلم نیز باید گفت وزارت آموزش و پرورش در طی سال‌های مورد بررسی رشد منفی داشته است به طوری که تعداد دانشجویان آن، با نرخ رشد متوسط سالانه «منفی» ۷/۵ درصد، به ۱۳۴,۹۷۵ نفر در سال ۱۳۸۷ رسید. تمام این سال‌ها، عملکرد آن حتی از هدف برنامه چهارم یعنی ۲۲۶۰۰ نفر نیز عقب‌تر بوده است. تعداد دانشجویان زیر پوشش سایر دستگاه‌های اجرایی نیز، با نرخ رشد سالانه «منفی» ۷/۲ درصد، به ۲۶۱۴۶ نفر در سال ۱۳۸۷ رسید. میزان عملکرد آنها در تمام این سال‌ها عقب‌تر از هدف برنامه یعنی

جدول ۹. اهداف و عملکرد کمی بخش آموزش عالی در جذب دانشجو به تفکیک نوع دستگاه

پیش‌بینی برنامه برای ۱۳۸۸	برنامه چهارم								عملکرد				دوره تحصیلی	نوع دستگاه
	۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰		
	هدف	عملکرد	هدف	عملکرد	هدف	عملکرد	هدف	عملکرد	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲		
۹۰۰۰	۹۰۰۰	۱۱۸۳۹	۹۰۰۰	۱۱۶۷۲	۹۰۰۰	۱۲۷۱۶	۹۰۰۰	۱۰۶۴۶	۸۳۶۵	۱۱۷۹۷	۱۱۲۴۹	۱۰۲۵۹	کارданی	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری / روزانه
۲۴۰۰۰۰	۲۳۳۰۰۰	۲۶۵۹۴۷	۲۲۶۰۰۰	۲۵۱۲۳۴	۲۱۹۰۰۰	۲۳۸۳۹۹	۲۱۲۰۰۰	۲۱۹۰۶۶	۲۰۶۰۰۰	۲۱۰۶۴۸	۲۰۴۱۵۷	۱۹۵۷۴۴	کارشناسی	
۷۳۰۰۰	۵۴۸۰۰	۵۱۷۴۵	۴۷۶۰۰	۴۶۱۵۶	۴۷۶۰۰	۳۸۸۰۴	۴۱۵۰۰	۳۳۸۶۷	۳۶۰۰۰	۳۲۷۷۰	۳۳۲۷۴	۲۹۴۸۳	کارشناسی ارشد	
۲۰۰۰	۲۰۰۰	۲۲۷۹	۲۰۰۰	۲۱۲۳	۲۰۰۰	۱۵۵۹	۲۰۰۰	۱۵۴۱	۲۰۰۰	۱۶۸۶	۱۳۵۱	۱۵۲۳	دکتری حرفه‌ای	
۱۵۰۰۰	۱۳۲۰۰	۱۴۴۸۸	۱۱۵۰۰	۱۲۷۶۸	۱۰۰۰۰	۹۸۹۰	۸۷۰۰	۹۴۲۹	۷۶۳۵	۷۶۹۳	۷۲۴۲	۶۱۱۱	دکتری تخصصی	
۳۳۹۰۰۰	۳۱۲۰۰۰	۲۴۶۲۹۸	۲۹۶۱۰۰	۳۲۴۰۶۳	۲۸۷۶۰۰	۳۰۱۳۶۸	۲۷۳۲۰۰	۲۷۴۵۴۹	۲۶۰۰۰۰	۲۶۴۲۹۴	۲۵۷۴۵۲	۲۴۳۱۲۰	جمع	
۱۶۴۰۰	۱۴۱۰۰	۶۷۸۱	۱۲۳۰۰	۶۹۶۵	۱۰۷۰۰	۶۶۳۰	۹۳۰۰	۶۲۳۹	۸۰۰۰	۳۸۶۸	۲۳۵۶	۱۹۳۸	کاردانی	
۱۷۰۴۰۰	۱۵۱۸۰۰	۱۱۲۹۴۰	۱۳۶۷۰۰	۱۱۶۰۹۰	۱۲۳۲۰۰	۱۰۰۳۶۷	۱۱۱۰۰	۹۷۵۴۰	۱۰۰۰۰	۶۹۹۶۵	۶۰۰۱۲	۵۷۴۹۲	کارشناسی	
۲۳۵۰۰	۱۸۸۰۰	۲۵۵۶۴	۱۵۰۰۰	۲۵۵۹	۱۲۰۰۰	۲۱۸۰	۹۶۰۰	۱۲۹۴۵	۷۷۰۰	۲۹۳۰			کارشناسی ارشد	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری / شبانه
۷۰۰	۶۰۰	۹۷۱	۵۰۰	۸۷۵	۴۰۰	۷۵۵	۳۵۰	۶۰۱	۳۰۰	۲۴۹	۱۴۲	۱۵۸	دکتری حرفه‌ای	
-	-	۲۴۵	-	۲۲۱	-	۲۲۷	-	۱۵۵	-	۱۰			دکتری تخصصی	
۲۱۱۰۰۰	۱۸۵۳۰۰	۱۴۶۵۰۱	۱۶۴۵۰۰	۱۴۷۷۱۰	۱۴۶۳۰۰	۱۲۹۸۵۹	۱۳۰۲۵۰	۱۱۸۴۸۰	۱۱۶۰۰۰	۷۷۰۲۲	۶۲۵۱۰	۵۹۵۸۸	جمع	
۲۴۰۰۰	۲۲۶۰۰	۱۶۴۹۰	۲۳۰۰۰	۱۷۵۸۲	۲۲۷۰۰	۱۰۳۸۱	۲۲۲۰۰	۱۰۹۷	۲۱۷۲۰	۱۳۴۳۹	۱۲۴۵۲	۱۳۰۲۷	کاردانی	
۳۲۵۰۰	۳۱۰۰۰	۳۴۵۷۳	۲۹۵۰۰	۲۶۱۴۱	۲۸۱۰۰	۲۳۰۱۰	۲۶۸۰۰	۲۰۷۱۳	۲۵۷۰۰	۱۹۶۲۱	۲۰۰۵۵	۱۹۳۴۵	کارشناسی	
۴۸۳۰	۴۳۹۰	۴۲۲۹	۳۹۹۰	۲۶۶۹	۳۶۳۰	۲۲۷۰	۳۳۰۰	۲۱۷۹	۳۰۰۰	۱۹۲۰	۱۸۸۱	۱۶۴۵	کارشناسی ارشد	
۳۲۸۰۰	۳۲۲۰۰	۳۱۲۲۳	۳۱۶۰۰	۲۸۲۹۲	۳۱۲۰۰	۲۵۷۶۱	۳۰۶۰۰	۲۶۴۶۳	۳۰۰۵۰	۲۷۷۰۰	۲۹۳۶۵	۳۰۵۱۱	دکتری حرفه‌ای	
۱۴۰۰۰	۱۲۴۰۰	۱۱۱۳۲	۱۰۸۰۰	۹۶۳۷	۹۵۰۰	۷۵۳۵	۸۴۰۰	۶۲۸۳	۷۳۳۰	۵۵۹۴	۴۸۹۹	۵۰۳۱	دکتری تخصصی	
۱۰۸۱۳۰	۱۰۳۵۹۰	۹۷۷۴۷	۹۸۸۹۰	۸۴۳۲۱	۹۵۱۳۰	۷۳۹۵۷	۹۱۳۰۰	۶۹۷۳۵	۸۷۸۰۰	۶۸۲۷۴	۶۸۶۵۲	۶۹۷۳۹	جمع	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی / روزانه
۸۲۰۰	۷۷۰۰	۴۷۵۷	۷۴۰۰	۷۶۶۲	۷۰۰۰	۶۲۸۲	۶۷۰۰	۶۱۴۹	۶۴۰۰	۶۲۴۹	۶۸۹۳	۷۲۶۲	کاردانی	
۱۰۰۰۰	۹۵۰۰	۹۷۵۸	۹۱۰۰	۹۷۷۷	۸۷۰۰	۸۲۰۳	۸۴۰۰	۷۴۲۸	۷۸۰۰	۶۵۴۱	۷۰۹۰	۶۸۱۲	کارشناسی	
-	-	-	-	-	-	-	-	۶۸	-				کارشناسی ارشد	
-	-	۸	-	-	-	-	-	-	-	۲۸	۲۷		دکتری حرفه‌ای	
-	-	-	-	-	-	-	-	۴	-				دکتری تخصصی	
۱۸۲۰۰	۱۷۲۰۰	۱۴۵۲۳	۱۶۵۰۰	۱۷۴۳۹	۱۵۷۰۰	۱۴۴۸۵	۱۵۱۰۰	۱۳۶۴۹	۱۴۲۰۰	۱۲۸۱۸	۱۴۰۱۰	۱۴۰۷۴	جمع	

جدول ۹. (ادامه)

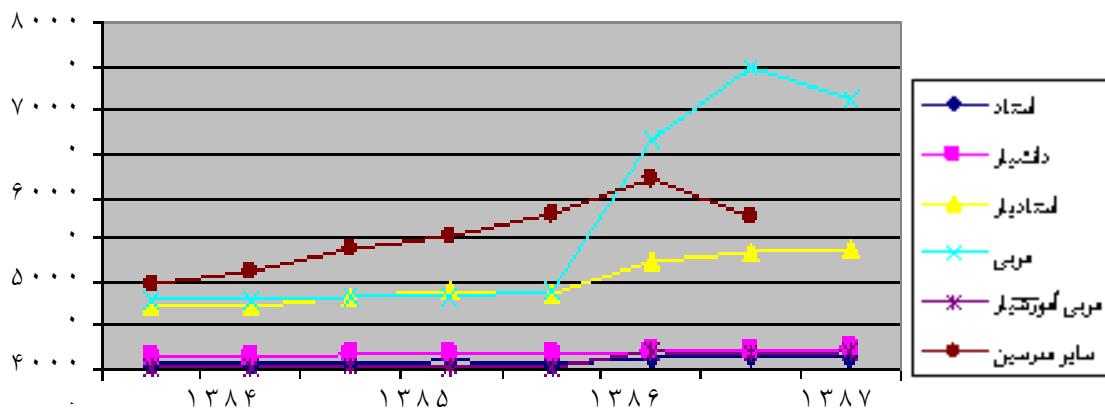
-	-	۱۲۹۵	-	۲۳۵۷	-	۳۷۴	-	۲۱۸	-	۳۰۸	۵۸۹	۶۸۲	کاردانی	دانشگاه پیام نور
۵۹۶۷۵۰	۵۳۷۵۰۰	۸۰۵۴۵۱۱	۴۸۷۱۰۰	۱۱۰۶۵۷۳	۴۴۳۶۰۰	۶۷۹۰۲۷	۴۰۵۰۰۰	۳۸۲۳۶۴	۳۶۹۱۴۵	۲۸۲۸۴۹	۲۱۴۱۲۶	۲۰۱۶۷۰	کارشناسی	
۳۰۰۰	۲۲۲۰	۱۳۸۸۴	۱۷۸۰	۱۰۳۸۶	۱۳۳۰	۴۷۵۷	۹۶۵	۱۳۴۰	۸۲۰	۸۱۵	۹۴	۲۴	کارشناسی ارشد	
۲۵۰	۱۸۰	۴۴۱	۱۲۰	۱۱۰	۷۰	۱۱۳	۳۵	-	۳۵				دکتری تخصصی	
۶۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰	۸۷۰۱۳۱	۴۸۹۰۰۰	۱۱۱۹۴۲۶	۴۴۵۰۰۰	۶۸۴۲۷۱	۴۰۶۰۰۰	۳۸۲۹۲۲	۳۷۰۰۰۰	۲۸۳۹۷۲	۲۱۴۸۰۹	۲۰۲۳۷۶	جمع	
۴۷۰۰۰۰	۳۸۳۰۰۰	۹۱۶۸۷	۳۱۹۹۰۰	۹۶۳۲۶	۲۶۳۷۰۰	۸۵۱۰۰	۲۱۷۸۰۰	۶۶۲۳۹	۱۸۰۳۰۰	۶۵۱۲			کاردانی	دانشگاه
۳۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰	۴۶۰۳۲	۱۹۱۰۰	۱۴۷۱۸	۱۵۳۰۰	۱۴۸۰	۱۲۲۰۰	۲۵۰۶	۹۷۰۰	۱۶۹۸			کارشناسی	جامع علمی-
۵۰۰۰۰۰۰	۴۰۷۰۰۰	۱۳۷۷۱۹	۳۳۹۰۰۰	۱۱۱۰۴۴	۲۷۹۰۰۰	۸۶۵۸۰	۲۳۰۰۰۰	۶۸۷۴۵	۱۹۰۰۰۰	۸۲۱۰			جمع	کاربردی
۲۲۰۰۰۰	۲۰۹۰۰۰	۱۲۵۹۸۱	۱۹۹۰۰۰	۹۶۸۷۸	۱۹۰۰۰	۱۰۴۱۳۱	۱۸۰۰۰	۱۶۱۵۷۰	۱۷۲۰۰۰	۱۳۷۰۰۶	۱۲۴۷۹۷	۹۸۲۲۳	کاردانی	وزارت
۶۰۰۰	۵۲۰۰	۸۷۸۴	۴۵۰۰	۸۰۰۱	۴۰۰۰	۸۹۵۸	۳۵۰۰	۸۶۰۳	۳۰۰۰	۶۰۱۵	۵۰۳۷	۴۸۹۳	کارشناسی	آموزش و پرورش
-	-	۲۱۰	-	۱۳۷	-	۱۱۸	-	۷۵	-			۴۲	کارشناسی ارشد	
۲۲۶۰۰۰	۲۱۴۲۰۰	۱۳۴۹۷۵	۲۰۳۰۰۰	۱۰۶۸۱۶	۱۹۴۰۰۰	۱۱۳۲۰۷	۱۸۳۵۰۰	۱۷۰۲۴۸	۱۷۵۰۰۰	۱۴۳۰۲۱	۱۲۹۸۳۴	۱۰۳۱۵۸	جمع	
۱۰۰۰۰	۹۱۰۰	۳۵۹۵	۸۳۰۰	۳۸۵۱	۷۵۰۰	۳۹۸۵	۶۸۰۰	۳۶۳۸	۶۲۳۵	۵۲۷۸	۷۵۹۱	۹۷۴۳	کاردانی	
۴۲۰۰۰۰	۳۹۲۰۰۰	۱۸۸۱۲	۳۷۳۰۰۰	۱۷۷۸۸	۳۵۶۰۰	۲۳۶۹۷	۳۴۰۰۰	۲۴۶۶۸	۳۲۲۸۵	۲۲۱۲۱	۲۲۵۴۴	۲۷۶۷۱	کارشناسی	
۲۰۰۰۰	۱۹۰۰	۳۰۵۳	۱۸۰۰	۲۹۲۷	۱۷۰۰	۳۵۸۵	۱۶۰۰	۳۲۱۵	۱۴۸۰	۲۴۳۴	۲۱۰	۲۲۸۴	کارشناسی ارشد	
-	-	۵۷۳	-	۱۳۹	-	۱۳۸۰	-	۱۰۸۴	-	۱۰۸۶	۱۰۹۲	۱۱۳۵	دکتری حرفه‌ای	
-	-	۱۱۳	-	۶۶	-	۱۴۴	-	۱۲۱	-	۱۰۹	۱۰۴	۱۰۰	دکتری تخصصی	
۵۴۰۰۰	۵۰۲۰۰	۲۶۱۴۶	۴۷۴۰۰	۲۰۴۷۱	۴۴۸۰۰	۳۲۷۹۱	۴۲۴۰۰	۳۲۷۷۶	۴۰۰۰۰	۳۱۰۲۸	۳۳۴۳۲	۴۰۹۳۳	جمع	
۳۶۲۰۰۰	۳۴۷۰۰۰	۴۳۴۲۸۳	۳۳۲۰۰۰	۴۵۱۷۰۴	۳۱۸۰۰۰	۴۵۲۴۹۱	۳۰۴۰۰۰	۴۱۷۲۶۲	۲۹۱۰۰۰	۲۹۱۹۵۳	۲۳۱۴۷۴	۲۰۰۳۰۷	کاردانی	
۷۸۵۰۰۰	۷۵۳۰۰۰	۸۶۵۰۳۵	۷۲۰۰۰۰	۷۸۳۱۵۸	۶۸۹۰۰۰	۷۷۹۴۱۶	۶۶۰۰۰۰	۷۳۱۱۵۵	۶۳۱۲۵۰	۶۳۴۱۹۱	۶۲۳۳۱۱	۵۶۸۹۳۴	کارشناسی	
۳۴۴۰۰۰	۳۳۰۰۰	۷۷۷۵۹	۳۱۵۰۰	۵۲۵۰۳	۳۰۱۰۰	۴۱۴۷۰	۲۸۸۰۰	۲۵۲۱۶	۲۷۶۰۰	۲۷۴۸۶	۲۷۶۱۰	۲۴۹۷۴	کارشناسی ارشد	
۱۵۶۰۰۰	۱۵۰۰۰	۱۲۶۷۱	۱۴۵۰۰	۱۱۲۳۸	۱۳۸۰۰	۱۱۴۵۲	۱۳۲۰۰	۱۱۰۴	۱۲۶۵۰	۱۲۰۹۹	۱۰۶۰	۱۰۷۸۳	دکتری حرفه‌ای	
۳۰۰۰۰	۳۰۰۰	۴۶۲۶	۲۸۰۰	۳۹۶۶	۲۷۰۰	۳۸۲۵	۲۶۰۰	۲۸۸۴	۲۵۰۰	۲۴۷۷	۱۸۱۴	۱۷۴۱	دکتری تخصصی	
۱۲۰۰۰۰۰	۱۱۵۱۰۰۰	۱۳۹۱۸۷۴	۱۱۰۰۸۰۰	۱۳۰۲۵۶۹	۱۰۰۵۶۰۰	۱۲۸۹۶۰۴	۱۰۰۸۶۰۰	۱۱۹۷۵۲۱	۹۶۵۰۰۰	۹۶۸۲۰۶	۹۰۴۸۶۹	۸۰۶۷۳۹	جمع	
۲۷۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰	۶۹۸۷۶	۱۰۷۷۰۰	۷۰۰۱۷	۶۸۰۰۰	۴۸۱۰۶	۴۲۲۷۰	۲۵۳۶۱	۲۶۰۰۰	۱۱۵۵۳	۷۳۲۸	۵۳۳۳	کاردانی	
۱۷۵۰۰۰۰	۱۱۷۵۵۰	۹۷۸۷۰	۷۷۴۷۰	۶۴۴۶۶	۵۱۷۵۰	۴۳۵۴۶	۳۴۹۰۰	۳۱۲۱۴	۲۴۳۰۰	۲۲۲۶۴	۱۹۵۱۳	۱۸۴۴۶	کارشناسی	
۴۵۰۰۰	۴۰۰۰	۵۲۲۰	۳۴۰۰	۴۵۸۱	۲۹۰۰	۲۹۶۸	۲۵۰۰	۲۸۹۵	۱۴۰۰	۱۸۰۵	۱۶۴۸	۱۷۴۲	کارشناسی ارشد	
												۷۵۷	دکتری حرفه‌ای	
۵۰۰	۴۵۰	۴۰۲	۴۳۰	۳۴۰	۳۵۰	۲۲۷	۳۳۰	۲۰۸	۳۰۰	۱۵۰	۱۱۶	۱۲۶	دکتری تخصصی	
۴۵۰۰۰۰	۲۹۲۰۰۰	۱۷۳۳۶۸	۱۸۹۰۰۰	۱۳۹۴۰۴	۱۲۳۰۰۰	۹۴۸۴۷	۸۰۰۰۰	۰۹۶۷۸	۵۲۰۰۰	۳۵۷۷۲	۲۸۶۰۵	۲۶۴۰۴	جمع	مؤسسات آموزش عالی غیردولتی- غیرانتفاعی

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸

جدول ۱۰. تعداد کادر آموزشی بر حسب مرتبه علمی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

مرتبه علمی	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
استاد	۱۳۴۴	۱۳۴۶	۱۵۱۶	۱۷۰۳	۱۸۲۱	۲۶۸۰	۲۶۴۰	۳۲۶۶
دانشیار	۱۴۳۷۹	۱۴۳۷۹	۲۹۷۹	۳۴۰۵	۳۶۰۸	۴۵۴۰	۴۵۰۱	۵۴۱۸
استادیار	۱۴۳۷۹	۱۵۰۴۴	۱۷۰۹۷	۱۸۴۸۱	۱۷۵۶۲	۲۴۶۲۰	۲۷۱۶۳	۲۷۵۴۶
مربی	۱۶۰۵۵	۱۶۴۰۴	۱۶۷۶۲	۱۷۲۳۴	۱۷۹۹۴	۵۳۰۸۷	۷۰۰۸۸	۶۲۴۷۰
مربی آموزشیار	۹۴۸	۹۲۶	۱۰۱۷	۸۵۹	۹۹۹	۴۱۶۴	۳۸۹۰	۴۳۵۵
سایر مدرسین	۱۹۶۴۷	۲۲۸۹۴	۲۷۷۲۱	۳۰۷۲۰	۳۶۱۵۱	۴۴۲۹۳	۴۵۱۷۱	۳۵۱۷۱
جمع	۵۴۹۶۹	۵۹۷۶۳	۶۷۷۷۵	۷۲۸۸۹	۷۸۱۳۵	۱۳۳۴۸۴	۱۴۳۵۰۳	۱۰۳۰۵۵

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۷-۱۳۸۰-۱۳۸۸

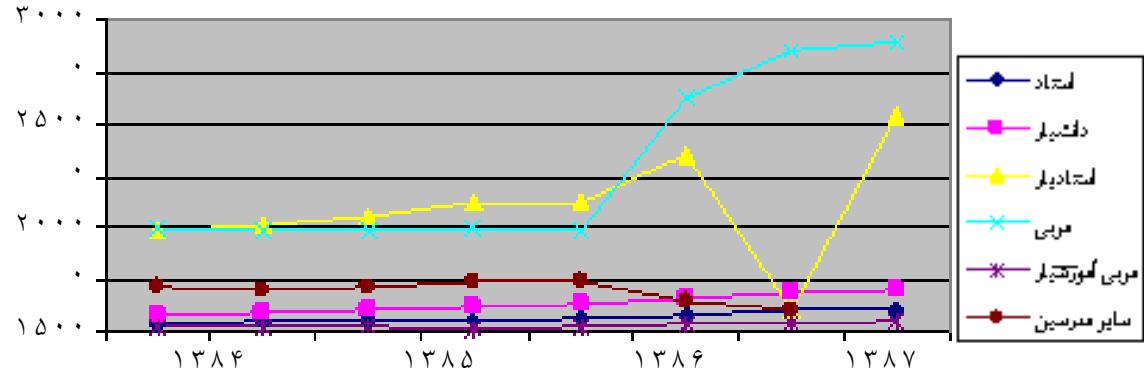

نمودار ۱۳. تعداد کادر آموزشی بر حسب مرتبه علمی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

جدول ۱۱. تعداد کادر آموزشی تمام وقت بر حسب مرتبه علمی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

مرتبه علمی	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
استاد	۸۹۴	۹۷۸	۹۷۸	۹۸۴	۱۱۵۰	۱۳۲۸	۱۶۵۷	۲۰۳۶
دانشیار	۱۷۱۷	۱۹۳۰	۱۹۳۰	۲۰۳۱	۲۲۸۱	۲۷۹۳	۳۱۷۶	۳۷۴۲
استادیار	۹۶۹۰	۱۰۳۱۰	۱۰۳۱۰	۱۱۱۶۰	۱۲۴۰۴	۱۲۵۲۶	۱۶۹۷۶	۲۰۴۰
مربی	۱۰۰۸۰	۹۸۱۶	۹۸۱۶	۹۷۴۸	۹۹۵۶	۹۶۵۰	۲۲۵۲۱	۲۷۱۴۰
مربی آموزشیار	۵۳۶	۴۹۹	۴۹۹	۴۱۱	۳۸۹	۴۱۷	۷۸۹	۷۱۳
سایر مدرسین	۴۲۵۴	۴۱۶۰	۴۳۰۷	۴۳۰۷	۴۸۰۱	۴۸۰۶	۲۸۶۳	۲۲۷۷
جمع	۲۷۱۷۱	۲۷۶۹۳	۲۷۶۹۳	۲۸۹۴۱	۳۰۹۸۱	۳۱۵۲۰	۴۷۹۸۲	۵۰۹۱۲

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۷-۱۳۸۰-۱۳۸۸

نمودار ۱۴. تعداد کادر آموزشی تمام وقت بر حسب مرتبه علمی (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

جدول ۱۲. اهم شاخص‌های اصلی توسعه کمی پخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری

شاخص	پایان برنامه سوم (۱۳۸۳)	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	پایان برنامه چهارم (۱۳۸۸)
پوشش آموزش عالی (جمعیت ۱۸-۲۴ سال)	%۲۰	%۱۹/۹	%۲۲/۵	%۲۵/۷۵	%۲۷/۹۰	%۳۰
تعداد دانشجو در صدهزار نفر جمعیت	۳۳۰۰	۳۴۴۲	۴۰۰۰	۴۷۳۷	۴۶۰۲	۵۰۰۰
سهم دانشجویان کارданی به کل دانشجویان	%۳۲	%۲۹/۸	%۲۶	%۲۲/۶	%۲۲/۹	%۳۷/۴
سهم دانشجویان کارشناسی به کل دانشجویان	%۶۲	%۶۳/۸	%۶۷/۵	%۶۹/۳	%۷۱	%۵۶/۴
سهم دانشجویان تحصیلات تکمیلی به کل دانشجویان	%۶	%۶/۴	%۶/۴	%۶/۴	%۷/۸	%۶/۲
سهم پخش غیردولتی در آموزش عالی	%۴۴/۸	%۵۲/۶	%۴۸/۹	%۴۲/۵	%۴۶/۷	%۴۴/۵
نسبت هیئت علمی به دانشجو / کل کشور	۴۰ به ۱	۳۰ به ۱	۳۲ به ۱	۳۵ به ۱	۳۳ به ۱	۳۸/۵ به ۱
نسبت هیئت علمی به دانشجو / وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۱۸ به ۱	۱۴ به ۱	۱۴ به ۱	۱۵ به ۱	۱۶ به ۱	۱۷ به ۱
نسبت هیئت علمی به دانشجو / پخش غیردولتی	۵۲ به ۱	۳۱ به ۱	۲۷ به ۱	۲۵ به ۱	۲۵ به ۱	۴۰ به ۱
نسبت استادیار و بالاتر به کل هیئت علمی / وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	%۶۰	%۶۶	%۶۷	%۷۱	%۷۳	%۹۰

منبع: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۸

در شاخص تعداد دانشجو در هر صدهزار نفر جمعیت، وضعیت ایران در منطقه بهتر از دو شاخص پیش‌گفته است، مضافاً اینکه مقایسه این شاخص در دو مقطع زمانی ۱۹۹۰ و ۲۰۰۵ نشان‌دهنده ارتقای رتبه ایران با نرخ رشد $0.03/0$ در بین کشورهای مورد مقایسه و بهبود شاخص مذکور است. این اتفاق در سایر کشورهای منطقه نظریه ترکیه، الجزایر، مصر و بهویشه لیبی نیز به همین شکل رخ داده است. هدف این شاخص نشان دادن سطح مشارکت عمومی در آموزش عالی از طریق نشان دادن سهم یا نسبت دانشجویان به جمعیت کشور است. بالا بودن این شاخص در هر صدهزار نفر جمعیت نشان‌دهنده مشارکت عمومی در آموزش عالی نسبت به جمعیت کشور است.

رتیبه سیزدهم ایران در شاخص‌های بروندادی نظام آموزش عالی، یعنی درصد شاغلان دارای مدرک آموزش عالی از کل شاغلان و درصد بیکاران دارای مدرک آموزش عالی از کل بیکاران کشور دو فرضیه را به ذهن متادر می‌سازد، اول اینکه فارغ‌التحصیلان نظام آموزش عالی فاقد توانمندی‌ها و قابلیت‌های موردنیاز بخش‌های اقتصادی هستند، دوم اینکه بخش‌های اقتصادی ایران در مقایسه با سایر کشورها از پتانسیل و تناسب کمتری برای بهره‌گیری از سرمایه انسانی تکوین یافته در نظام آموزش عالی برخوردارند.

ایران در شاخص نسبت دانشجو به استاد، که شاخصی فرایندی و در عین حال تاحدودی کیفی است، بعد از ۱۰ کشور گرفته

برای مقایسه در سطح بین‌المللی لازم بود سالی به عنوان مأخذ آماری انتخاب شود که داده‌های مشترک قابل دسترسی از آن وجود داشته باشد. با استناد به منابع ۲۰۰۹ و بر مبنای داده‌های موجود از ۲۸ کشور به لحاظ میزان توسعه یافتنی و موقعیت چغرافیایی در جدول ۱۳ مقایسه شده‌اند.

مقایسه شاخص‌های آموزش عالی ایران با میانگین شاخص‌های مذکور در ۲۸ کشور (جدول ۱۴) نشان می‌دهد که ایران در شاخص‌های نرخ ناخالص ثبت‌نام در آموزش عالی و نرخ ناخالص ثبت‌نام زنان در آموزش عالی، که هر دو نمایانگر سطوح عمومی مشارکت در مقطع آموزش عالی هستند و به نوعی ظرفیت نظام آموزشی را برای ثبت‌نام متقاضیان گروه سنی خاص نشان می‌دهند، بدترین رتبه‌ها (۱۸ و ۲۱) را در مقایسه با سایر شاخص‌ها به دست آورده است. به این ترتیب، ایران به لحاظ شاخص‌های پوشش و برابری در بین کشورهای مورد مقایسه موقعیت پایین‌تری دارد و، به رغم رشد کمی پرشتاب دو دهه اخیر در قدرمطلق تعداد دانشجو و پذیرش آن، در مقایسه با سایر کشورها عقب‌تر است. جایگاه ایران بر حسب شاخص‌های مذکور در منطقه (جدول ۱۵) نیز در حد مطلوب نیست به طوری که قدرمطلق هر دو شاخص نرخ ناخالص ثبت‌نام و نرخ ناخالص ثبت‌نام زنان (به ترتیب ۲۴ و ۲۵) در ایران از میانگین‌های منطقه (۳۰ و ۳۵) پایین‌تر است و اکثر کشورهای منطقه نظریه عربستان سعودی، اردن، ترکیه، مصر، تونس و قرقاستان در شاخص‌های مذکور وضعیتی بهتر از ایران دارند (نورشاهی، ۱۳۸۷).

ارتقای مرتبه کشورهای مورد مقایسه از جمله ایران به لحاظ شاخص مذکور در طی سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۰۵ نشان‌دهنده حرکت تمامی کشورها در جهت بهبود این شاخص است.

در مقایسه رتبه ایران در شاخص‌های درصد مخارج آموخت عالی از کل مخارج عمومی دولت و درصد مخارج آموخت عالی از کل تولید ناخالص داخلی (به ترتیب ۷ و ۹) و نیز مقایسه قدرمطلق این شاخص‌ها در ایران (به ترتیب ۳/۴۲ و ۰/۷۰) با میانگین قدرمطلق آنها در کشورهای مورد بررسی (به ترتیب ۳/۵۱ و ۱/۰۵)، می‌توان گفت که میزان سرمایه‌گذاری آموزشی در ایران نسبتاً مناسب است. اما با وجود رشد مثبت اعتبارات آموزش عالی و افزایش سهم نسبی آن، نمی‌توان شاخص‌های مالی این بخش را بدون در نظر گرفتن روند افزایش تعداد دانشجویان ملاک بهبود وضعیت این بخش محسوب کرد (قارون، ۱۳۸۵).

شاخص درصد مخارج آموخت عالی از کل تولید ناخالص داخلی نشانگر سهم اختصاص یافته از ثروت تولیدشده در داخل کشور به آموزش عالی است. این شاخص می‌تواند میزان توجه دولتها به سرمایه‌گذاری در آموزش عالی و میزان تعهد آنها را نسبت به سرمایه‌گذاری در توسعه سرمایه انسانی نشان دهد. متاسفانه جایگاه ایران در منطقه به لحاظ شاخص‌های پیش‌گفته به دلیل عدم دسترسی به اطلاعات تعداد زیادی از کشورها مشخص نیست.

جایگاه ایران به لحاظ شاخص درصد مخارج آموخت عالی از کل مخارج عمومی آموخت در مقایسه با کشورهای مورد بررسی نسبتاً پایین و فاصله قدرمطلق شاخص ایران از میانگین قدرمطلق شاخص کشورها نسبتاً زیاد است. به این ترتیب، اهمیت دولت به آموزش عالی در مقایسه با آموزش عمومی و متوسطه در ایران نسبت به سایر کشورها کمتر است و سایر کشورها اهمیت بیشتری برای این زیربخش قائل شده‌اند.

ایران به لحاظ شاخص درصد دانشجویان دختر از کل دانشجویان بعد از ۸ کشور قرار گرفته است و تقریباً از دوسرم کشورهای مورد مقایسه وضعیت بهتری داشته است. مقدار شاخص مذکور در ایران به میانگین شاخص در کل کشورهای مورد مقایسه نزدیک است. این شاخص که به ارزیابی اختلاف یا نابرابری جنسیتی با توجه به میزان مشارکت کمک می‌کند در صورت نزدیک بودن به ۵۰ درصد مطلوبیت بیشتری را نشان می‌دهد (Unesco, 2007) و این در حالی است که شاخص مذکور در ایران

جدول ۱۳. وضعیت ۲۸ کشور به لحاظ میزان توسعه یافته و موقعیت جغرافیایی

ردیف	نام کشور	شرح	نام منطقه یا محل توسعه یافته	وضعیت به لحاظ توسعه
۱	عربستان سعودی	عریستان سعودی	خاورمیانه	در حال توسعه
۲	اردن	اردن	خاورمیانه	در حال توسعه
۳	ترکیه	آسیای میانه (همسایه شمالی)	خاورمیانه (همسایه شرقی)	در حال توسعه
۴	پاکستان	پاکستان	شمال افریقا (خاورمیانه)	در حال توسعه
۵	الجزایر	الجزایر	شمال افریقا (خاورمیانه)	در حال توسعه
۶	مصر	مصر	شمال افریقا (خاورمیانه)	در حال توسعه
۷	تونس	تونس	شمال افریقا	در حال توسعه
۸	کوبا	کوبا	امریکای لاتین	در حال توسعه
۹	مالزی	مالزی	آسیای جنوب شرقی	در حال توسعه
۱۰	اندونزی	اندونزی	آسیا جنوب شرقی	در حال توسعه
۱۱	قراقستان	قراقستان	آسیای میانه	در حال توسعه
۱۲	آلمن	آلمن	اروپا	توسعه یافته
۱۳	فرانسه	فرانسه	اروپا	توسعه یافته
۱۴	ژاپن	ژاپن	آسیای شرقی	توسعه یافته
۱۵	کانادا	کانادا	امریکا	توسعه یافته
۱۶	نروژ	نروژ	شمال اروپا	توسعه یافته
۱۷	امریکا	امریکا	امریکا	توسعه یافته
۱۸	انگلستان	انگلستان	اروپا	توسعه یافته
۱۹	برزیل	برزیل	امریکای لاتین	در حال توسعه
۲۰	آرژانتین	آرژانتین	امریکای لاتین	در حال توسعه
۲۱	لیبی	لیبی	شمال افریقا (خاورمیانه)	در حال توسعه
۲۲	عمان	عمان	جنوب غرب آسیا	در حال توسعه
۲۳	امارات متحده عربی	امارات متحده عربی	جنوب غرب آسیا	در حال توسعه
۲۴	بحرين	بحرين	جنوب غرب آسیا	در حال توسعه
۲۵	سوریه	سوریه	خاورمیانه	در حال توسعه
۲۶	اوکراین	اوکراین	اروپای شرقی	در حال توسعه
۲۷	کلمبیا	کلمبیا	امریکای لاتین	در حال توسعه
۲۸	ونزوئلا	ونزوئلا	امریکای لاتین	در حال توسعه

منبع: نورشاهی، ۱۳۸۷

است، اما به لحاظ قدرمطلق این شاخص (۱۸) فاصله زیادی با میانگین شاخص در کل کشورهای مورد بررسی (۱۶/۲) ندارد. رتبه ایران در بین کشورهای منطقه ۶ است و قدرمطلق شاخص مذکور (۱۸) از میانگین کشورهای منطقه (۲۱) بهتر است. ایران بعد از کشورهایی مانند ترکیه، اندونزی، بحرین و عمان قرار دارد. فاصله ایران با کشور ترکیه که رتبه اول را در این شاخص دارد زیاد است.

خصوصی بر حسب میزان ثبت‌نام، مقایس و ظرفیت این بخش را در داخل هر کشور نشان می‌دهد. بالاتر بودن درصد ثبت‌نام در بخش خصوصی نشان‌دهنده مشارکت قوی بخش‌های غیردولتی کشورها در ارائه برنامه‌های آموزشی سازمان یافته است. ایران در بین کشورهای منطقه رتبه اول را در این شاخص داراست و قدرمطلق شاخص مذکور در ایران بیش از دو برابر متوسط این شاخص در بین کشورهای منطقه است. اما مطلوبیت شاخص فوق در تنوع حضور سازمان‌ها و نهادهای مختلف خصوصی در ارائه آموزش است که این نکته در مورد ایران صادق نیست زیرا سهم عمده بخش غیردولتی آموزش عالی را دانشگاه آزاد اسلامی به خود اختصاص می‌دهد که با معیارهای معمول بخش خصوصی واقعی فاصله دارد، اما در همین حد موجود و نسبی نیز محل منازعات سیاسی بر سر تصاحب آن است.

رتبه ایران به لحاظ نرخ فراغت از تحصیل در آموزش عالی^۲ در مقایسه با ۱۱ کشور که اطلاعات آنها در دسترس قرار گرفت ماقبل آخر است؛ بنابراین، وضعیت ایران در مقایسه با سایر کشورها وضعیت نامطلوبی است به ویژه آنکه این شاخص نقش مهمی در محاسبه ضریب کارآیی درونی نظام آموزش عالی ایفا می‌کند. جایگاه ایران در منطقه در مقایسه با سه کشور عربستان سعودی، اردن و بحرین پایین‌ترین است و قدرمطلق شاخص مذکور با متوسط آن در بین کشورهای منطقه و نیز کل کشورهای مورد بررسی فاصله نسبتاً زیادی دارد. اتلاف منابع و عدم کارآیی دو مشخصه‌ای است که پایین بودن نرخ فراغت از تحصیل در هر نظام آموزش عالی می‌تواند مؤید آنها باشد (نورشاهی، ۱۳۸۷).

۲. شاخص نرخ فراغت از تحصیل در آموزش عالی عبارت است از نسبت تعداد فارغ‌التحصیلان مقطع اول آموزش عالی بدون توجه به سن آنها به جمعیت گروه سنی ای که به طور منطقی و نظری در سن فراغت از تحصیل در آن مقطع تحصیلی هستند. این شاخص یکی از شاخص‌های ارزیابی کارآیی درونی هر نظام آموزش عالی و دارای رابطه مستقیم با آن است. این شاخص نوعی شاخص بازدهی است و میزان توسعه آموزش عالی را بر حسب دامنه عرضه منابع انسانی متخصص در کشور نشان می‌دهد.

برابر با ۵۱ درصد گزارش شده است. رتبه ایران در بین کشورهای منطقه ۵ است و قدرمطلق شاخص ایران به میانگین قدرمطلق این شاخص در منطقه تقریباً نزدیک است. وضعیت این شاخص در بین تمامی کشورهای منطقه تقریباً مشابه و نزدیک به یکدیگر است، به استثنای قزاقستان و ترکیه که اختلاف بیشتری با بقیه دارند، همه کشورهای منطقه به حد مطلوب شاخص مذکور نزدیکاند و موقعیت ایران اندکی بهتر از وضع مطلوب است.

ایران به لحاظ شاخص درصد عضو هیئت علمی زن از کل اعضای هیئت علمی از رتبه مناسبی در بین کشورهای مورد بررسی برخوردار نیست و بعد از ۱۲ کشور قرار گرفته است. نامناسب بودن وضعیت ایران زمانی آشکار می‌شود که قدرمطلق این شاخص با میانگین قدرمطلق شاخص مذکور در کل کشورهای موضوع بررسی مقایسه شود. این مقایسه فاصله نسبتاً زیاد ایران را با این میانگین نشان می‌دهد (۱۹ در مقابل ۳۲). این شاخص که با هدف نشان دادن ترکیب جنسیتی کادر آموزشی محاسبه می‌شود، به ارزیابی میزان نیاز به ایجاد فرصت یا محرك‌های بیشتر برای مشارکت زنان در فعالیت‌های آموزشی می‌پردازد. هرچه این شاخص به ۵۰ درصد نزدیک‌تر باشد، وضعیت مطلوب‌تر است. به این ترتیب، وضعیت ایران فاصله زیادی با وضعیت مطلوب دارد. برخورداری ایران از رتبه هفتم در منطقه نشان‌دهنده عقب ماندن ایران از اکثر کشورهای منطقه است، مضافاً اینکه قدرمطلق شاخص مذکور از میانگین قدرمطلق شاخص در منطقه فاصله نسبتاً زیادی دارد. کشورهای پیشتر در این شاخص ترکیه، تونس، بحرین و به ویژه قزاقستان هستند که با فاصله‌ای نسبتاً زیاد در مرتبه‌ای بالاتر از ایران قرار دارند.

رتبه ایران به لحاظ شاخص درصد دانشجویان بخش خصوصی^۱ از کل دانشجویان در بین کشورهای مورد بررسی رتبه نسبتاً بالایی است. در عین حال قدرمطلق این نسبت در ایران از متوسط این شاخص در کل آن کشورها کمتر است و فاصله نسبتاً زیادی با آنها دارد. این شاخص، با دادن وزن نسبی به آموزش

۱. با توجه به اینکه عمدۀ ترین سهم بخش خصوصی در آموزش عالی ایران متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی است، تعریف این بخش در ایران مشابه سایر کشورهای جهان نیست و لذا تحلیل و تفسیر شاخص مذکور باید با احتیاط صورت گیرد.

جدول ۱۴. مقایسه شاخص‌های آموزش عالی ایران با میانگین شاخص‌های مذکور در ۲۸ کشور جهان

شاخص	میانگین شاخص در میان کشورهای مورد بررسی	مقدار شاخص در ایران	رتبه ایران
نرخ ناخالص ثبت‌نام در آموزش عالی	۴۳/۹۵	۲۴	۱۸
نرخ ناخالص ثبت‌نام زنان در آموزش عالی	۴۸	۲۵	۲۱
تعداد دانشجو در صدهزار نفر جمیعت	۶۲۶۷	۳۰۶۳	۱۵
درصد دانشجویان دختر از کل دانشجویان	۵۳/۸۱	۵۱	۹
درصد دانشجویان علوم پایه و فنی مهندسی از کل دانشجویان	۲۳/۴۵	۴۰	۱
نسبت دانشجو به استاد	۱۶/۲	۱۸	۱۱
نرخ فراغت از تحصیل در آموزش عالی	۲۲/۴۵	۱۳	۱۰
درصد استادان زن از کل استادان	۳۲/۸۵	۱۹	۱۳
درصد دانشجویان بخش خصوصی از کل	۷۱/۳۵	۵۲	۴
سهم مخارج جاری عمومی آموزش عالی از کل مخارج عمومی آموزش	۲۴/۵	۱۴	۱۲
سهم مخارج آموزش عالی از کل مخارج عمومی دولت	۳/۵۱	۳/۴۲	۷
سهم مخارج آموزش عالی از کل تولید ناخالص داخلی	۱/۰۵	۰/۷۰۵	۹
درصد شاغلان دارای مدرک آموزش عالی از کل شاغلان کشور	۲۸/۶	۱۴	۱۳
درصد بیکاران دارای مدرک آموزش عالی از کل بیکاران کشور	۱۹/۰۸	۱۹	۱۳
			۱۱/۱۴

منبع: نورشاهی، ۱۳۸۷

جدول ۱۵. مقایسه شاخص‌های آموزش عالی ایران با میانگین شاخص‌های مذکور در ۱۴ کشور منطقه

شاخص	میانگین شاخص در بین کشورهای منطقه	مقدار شاخص در ایران	رتبه ایران
نرخ ناخالص ثبت‌نام در آموزش عالی	۳۰	۲۴	۸
نرخ ناخالص ثبت‌نام زنان در آموزش عالی	۳۴/۷۵	۲۵	۹
تعداد دانشجو در صدهزار نفر جمیعت	۲۸۳۲	۳۰۳۶	۵
درصد دانشجویان دختر از کل دانشجویان	۵۳	۵۱	۵
درصد دانشجویان علوم پایه و فنی مهندسی از کل دانشجویان	۲۴	۴۰	۱
نسبت دانشجو به استاد	۲۱	۱۸	۶
نرخ فراغت از تحصیل در آموزش عالی	۱۷/۲۵	۱۳	۴
درصد استادان زن از کل استادان	۳۸/۵	۱۹	۷
درصد دانشجویان بخش خصوصی از کل	۲۰	۵۲	۱
سهم مخارج جاری عمومی آموزش عالی از کل مخارج عمومی آموزش	۲۸	۱۴	۴
سهم مخارج آموزش عالی از کل مخارج عمومی دولت	۳/۸۶	۳/۴۲۱	۳
سهم مخارج آموزش عالی از کل تولید ناخالص داخلی	۰/۷۱۳۸	۰/۷۰۵	۴
درصد شاغلان دارای مدرک آموزش عالی از کل شاغلان کشور	۱۷	۱۴	۳
درصد بیکاران دارای مدرک آموزش عالی از کل بیکاران کشور	۲۱	۱۹	۵
		۴/۶۴	

منبع: نورشاهی، ۱۳۸۷

جدول ۱۶. وضعیت ایران به لحاظ شاخص‌های مورد بررسی در مقایسه با کل کشورها و منطقه

منطقه			جهان			شاخص
نامطلوب	متوسط	مطلوب	نامطلوب	متوسط	مطلوب	
✓			✓			نرخ ناخالص ثبت‌نام در آموزش عالی
✓			✓			نرخ ناخالص ثبت‌نام زنان در آموزش عالی
✓			✓			تعداد دانشجویان در صدهزار نفر جمعیت
		✓			✓	درصد دانشجویان دختر از کل دانشجویان
		✓			✓	درصد دانشجویان علوم پایه و فنی مهندسی از کل دانشجویان
		✓		✓		نسبت دانشجو به استاد
✓			✓			نرخ فراغت از تحصیل در آموزش عالی
✓			✓			درصد استادان زن از کل استادان
		✓	✓			درصد دانشجویان بخش خصوصی از کل
✓			✓			سهم مخارج جاری عمومی آموزش عالی از کل مخارج عمومی آموزش
✓				✓		سهم مخارج آموزش عالی از کل مخارج عمومی دولت
		✓	✓			سهم مخارج آموزش عالی از کل تولید ناخالص داخلی
✓			✓			درصد شاغلان دارای مدرک آموزش عالی از کل شاغلان کشور
		✓		✓		درصد بیکاران دارای مدرک آموزش عالی از کل بیکاران کشور

منبع: نورشاهی، ۱۳۸۷

ارمنستان، قرقیزستان، مغولستان، ویتنام، سریلانکا، چین، مالزی و ترکیه قرار دارد، و تنها کشورهایی نظیر پاکستان و یمن بعد از ایران قرار دارند (United Nations, 2010: 47).

دومین هدف از هشت مورد اهداف توسعه هزاره دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی است. ریشه‌کن کردن فقر شدید و گرسنگی، ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان، کاهش مرگ و میر کودکان، بهبود بهداشت مادران، مبارزه با ویروس و بیماری ایدز و مalaria و سایر بیماری‌ها، تضمین پایداری محیط زیست، و جلب مشارکت جهانی برای توسعه هفت هدف دیگر را تشکیل می‌دهند که، با تصویب ۱۹۱ کشور در سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰، مقرر شده است تا سال ۲۰۱۵ تحقق پیدا کنند. معمولاً مسئولان امر اظهار می‌دارند که ایران در هدف دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی به پیشرفت‌هایی نزدیک به سطح جهانی دست یافته است (مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد در ایران، ۱۳۸۹)، در حالی که صرف دسترسی کمی و ظاهری به آموزش و افزایش نرخ ثبت‌نام کفايت نمی‌کند و مهم آن است که کودکان ایرانی در هر کجای این سرزمین بتوانند، متناسب با شرایط و فرهنگ محلی، به آموزش مطلوب و کتاب‌های درسی مناسب و امکانات

۳. بحث و نتیجه‌گیری

دسترسی برابر به آموزش برخوردار از کیفیت لازم، صرف نظر از تفاوت‌های جنسیتی، مذهبی، ایدئولوژیک، سیاسی، قومی و زبانی، از ابتدایی ترین حقوق بشری است. هرچند ایران، به دلیل رشد نسبی روندهای آموزشی در دهه‌های قرن بیستم و دهه اول قرن بیست و یکم، توانسته است از حیث شاخص‌های عمومی و کمی آموزش به سطح متوسط (زرد) در مقیاس جهانی نایل آید، شاخص‌های آموزشی منفی آن مانند میزان تراکم دانش‌آموز در کلاس، نسبت دانش‌آموز به معلم، و نرخ تکرار پایه تعديل شده است، شاخص‌هایی همچون نرخ ماندگاری، گذر تحصیلی، و درصد معلمان واحد شرایط تدریس در آن بهبود یافته است، و نابرابری جنسیتی (حداقل در شاخص کمی) به نفع دختران تغییر کرده است، اما ضعف‌ها و کاستی‌ها و مشکلات درخور اعتنایی در نظام آموزشی آن همچنان به قوت خود باقی است.

ایران در سطح کمی هنوز از کشورهایی مانند عربستان سعودی، کویت، تونس و مصر عقب است. برای نمونه، از حیث تعداد زنان بزرگسال باسوساد ساکن شهر و روستا، در منطقه آسیا، به ترتیب با شاخص‌های ۷۶ و ۵۰ درصد، با فاصله زیادی بعد از

آموزش عالی ایران، به رغم رشد کمی، هنوز از اکثر کشورهای منطقه نظری عربستان سعودی، اردن، ترکیه، مصر، تونس و فراستان عقب است. مهم‌تر از همه آنکه آموزش عالی ما فاصله زیادی با شاخص‌های کیفی دارد. شاخص نسبت دانشجو به هیئت علمی در بخش غیردولتی اصلاً قابل قبول نیست. تنها دانشگاه آموزش از راه دور دولتی در ایران، یعنی دانشگاه پیام نور، هنوز نتوانسته است زیرساخت‌ها و فرایندها و لوازم گذر از نسل سنتی آموزش از راه دور به نسل‌های جدید یاددهی و یادگیری را فراهم آورد. ریاست دانشگاه در ایران پستی سیاسی است. تصدی‌گری و مداخله‌جویی دولتی به استقلال دانشگاهی و آزادی علمی لطمه می‌زند. شواهدی از مخدوش شدن منزلت اجتماعی استادان در پی بازنیستگی‌های تحت تأثیر عوامل سیاسی، و سایه عوامل ایدئولوژیک و سیاسی بر استخدام یا تبدیل وضعیت و ارتقای اعضای هیئت علمی وجود دارد. آموزش علوم انسانی و اجتماعی و فعالیت یاددهی و یادگیری در آن با انواع مشکلات ایدئولوژیک مواجه است.

تعلیم صلح و همزیستی و فرهنگ آزادی و مسئولیت شهروندی در کتاب‌ها و برنامه‌های درسی ما به طور مطلوب و مؤثر نهادینه نشده است. «برساختن صلح در ذهن مردان و زنان»^۱ مهم‌ترین شعار یونسکو به مثابه نهاد مهم آموزشی و فرهنگی و بین‌المللی متعلق به کشورهای جنوبی و در حال توسعه است که آن را در آغاز تاریخی خود قرار داده است، اما شواهد بسیار است که در مدارس ما، از طریق برنامه درسی پنهان و حتی آشکار، بذر نفرت و دیگرستیزی در ذهن و جان فرزندانمان پاشیده می‌شود.

منابع

- انجل، ویلیام دیوید. (۱۳۸۱)، قانون بین‌المللی حقوق جوانان (همراه با استناد و گزارش‌های مرجع)، ترجمه علی اکبر تاج مzinianی و دیگران، تهران، سازمان ملی جوانان.
- تاری، فتح‌الله و ارضرومچیلر، نسرین. (۱۳۸۱)، «بررسی نقش و تأثیر هزینه‌های آموزش رسمی بر رشد اقتصادی در ایران طی سال‌های ۱۳۴۲-۱۳۷۷»، پژوهش‌های اقتصادی، ش ۱۱.
- تافلر، الین. (۱۳۷۰)، جایگایی در قدرت، ترجمه شهیندخت خوارزمی، تهران، خوارزمی.

فی لازم برای استفاده از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) در یاددهی و یادگیری دسترسی کیفی داشته باشند، و روشن است که از این منظر وضعیت ایران بهبیج و چه مطلوب نیست. از سوی دیگر، در برنامه چهارم توسعه، سیاست‌هایی به منظور تحقق هدف آموزشی هزاره، مانند فراهم آوردن زمینه اجرای برنامه عمل ملی در خصوص آموزش برای همه، اجباری کردن تحصیلات ابتدایی و متوسطه، طراحی و اجرای یک برنامه ملی برای سوادآموزی با در نظر گرفتن شرایط جغرافیایی و اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف کشور، گسترش مدارس شبانه‌روزی و آموزش‌های از راه دور به‌ویژه برای دسترسی مناطق دورافتاده و صعب‌العبور، و به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) در طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی تصویب شده است که بخشی از آنها هنوز هم متحقق نشده است. فراموش نکنیم که ایران به لحاظ زیرساخت‌ها و امکانات فاوا، در میان ۱۸۵ کشور، در رتبه ۱۷۰ در آپلود کردن و ۱۷۶ در دانلود کردن قرار دارد.^۲

وضعیت شاخص‌های کیفی مانند تحصیلات ریاضیات و علوم و پیشرفت بین‌المللی آموزش سواد خواندن در ایران مطلوب نیست. از همه مهم‌تر عوامل ساختاری و سیاسی در ایران است که به تحقق کامل حقوق اولیه انسانی در آموزش لطمه زده است. کسانی به دلیل تفاوت‌های قومی و مذهبی و سیاسی و ایدئولوژیک از تحصیلات مورد انتظار محروم شده‌اند. نابرابری‌های مناطق محروم حاشیه‌ای کشور از حیث کتاب درسی متناسب با فرهنگ محلی و آموزش زبان مادری، ممنوعیت‌های تحصیلی بهائیان، و نیز مورد دانشجویان ستاره‌دار از جمله شواهد این مدعاهستند. وزارت محوری آموزش و پرورش مانع از مدرسه‌محوری و توسعه مدیریت حرفه‌ای و مشارکت معلمان و خانواده‌ها و اجتماعات محلی در اداره مدرسه و برنامه‌های آن شده است. معیارهای علمی و عرفی آموزشی (پداگوژیک) تحت الشعاع و مغلوب ضوابط ایدئولوژیک و مذهبی و سیاسی شده است. برنامه درسی و منابع درسی، به جای خبرگان متخصص و نهادهای حرفه‌ای و انجمن‌های مستقل معلمان و متخصصان، به دست دیوانسالاری دولتی و ایدئولوژی انحصاری دولت سپرده شده است.

1. <http://speedtest.net/global.php#0,2011>

کوشش عبدالحسین نفیسی، تهران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. (۱۳۸۰-۸۷)، آمار آموزش عالی ایران، تهران.

———. (۱۳۸۸)، گزارش ملی آموزش عالی ایران، تهران. نورشاهی، نسرين. (۱۳۸۷)، مقایسه چند شاخص آموزش عالی ایران با شاخص‌های مشابه در آموزش عالی کشورهای جهان، تهران، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۸۷)، گزارش ارزیابی میان‌دهه برنامه آموزش و پرورش، تهران.

وودهال، ام. (۱۳۸۰)، گذشته و حال اقتصاد آموزش و پرورش، ترجمه مرتضی امین‌فر، در: دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، ج ۱، به کوشش عبدالحسین نفیسی، تهران، پژوهشکده تعلیم و تربیت.

Brown, Ken. (2002) *The Right to Learning, Alternatives for a Learning Society*, New York, Routledge.

Hayton, Annette and Anna Paczuska. (2004), "Access, Participation and Higher Education; Policy and Practice", *The Future of Education from 14+*, UK, Taylor and Francis.

Unesco. (2007), *Statistical Yearbook*, Paris.

United Nations. (2010), *The World's Women 2010: Trends and Statistics*, New York.

جانسون، گلن. (۱۳۷۸)، *اعلامیه جهانی حقوق بشر و تاریخچه آن*، ترجمه محمد جعفر پوینده، تهران، نشر نی.

راجرز، دانیل سی. و هرش اس. راچلین. (۱۳۷۰)، *اقتصاد آموزش و پرورش، ترجمه ابوالقاسم حسینیون*، مشهد، آستان قدس رضوی.

عمادزاده، مصطفی. (۱۳۷۲)، *مباحثی از اقتصاد آموزش و پرورش*، تهران، جهاد دانشگاهی.

فراستخواه، مقصود. (۱۳۸۷)، «بررسی چگونگی ارتقای کمی و کیفی دسترسی به آموزش عالی در ایران»، *مجله آموزش عالی ایران*، ش ۴۹.

فراستخواه، مقصود، محمود مهرمحمدی و احمد داوری. (۱۳۸۲)، بررسی افزایش دسترسی به آموزش عالی، تهران، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.

فریدمن، میلتون. (۱۳۶۸)، آزادی انتخاب، ترجمه حسین حکیم‌زاده جهرمی، تهران، پارسی.

قارون، معصومه. (۱۳۸۵)، تحولات مالی نظام آموزش عالی در برنامه چهارم توسعه و جایگاه مطالعات هزینه‌بایی: واقعیت‌ها و الزامات، قابل دسترسی در: <http://www.irphe.ir>

کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰)، *عصر اطلاعات: ظهور جامعه شبکه‌ای (اقتصاد، جامعه و فرهنگ)*، ترجمه احمد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران، طرح نو.

مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد در ایران. (۱۳۸۹)، «ایران تا ۲۰۱۵ به اهداف توسعه هزاره دست می‌یابد»، خبرگزاری مهر، ۱۳۸۹/۶/۳۰.

مکماهون، و. و. (۱۳۸۰)، «منافع مصرفی آموزش و پرورش»، ترجمه عبدالحسین نفیسی، دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، ج ۱، به